

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Překlad odborného textu s komentářem

(Metonymy in word-formation – Janda, Laura A.)

Annotated translation of a scientific text

(Metonymy in word-formation – Janda, Laura A.)

Bc. Tereza Zavadilová

Česká filologie – Anglická filologie

Magisterská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Olomouc

2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a že uvádím veškerou použitou literaturu.

V Olomouci dne 18. 4. 2016

Děkuji doc. PhDr. Boženě Bednaříkové, Dr., za odborné vedení a podnětné rady při psaní této diplomové práce.

Rovněž děkuji Mgr. Evě Novákové z Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za ochotu a velice užitečné připomínky při konzultacích překladu.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Laura Janda - Metonymie ve slootvorbě	8
2.1. Kognitivní lingvistika	8
2.2. Metafora a metonymie	9
2.2.1. Tradiční definice	9
2.2.2. George Lakoff a Mark Johnson	10
2.2.3. Laura Janda	11
3. Specifika překladu z angličtiny do češtiny	14
3.1. Funkční přístup k překladu	14
3.1.1. Funkční ekvivalence	14
3.2. Odborný styl	16
3.2.1. Překlad odborného textu	18
3.3. Skaličkova typologie jazyků	20
3.3.1. Typologické rozdíly mezi angličtinou a češtinou.....	21
3.4. Slovosled v češtině a angličtině	22
4. Komentář k překladu	25
4.1. Strategie překladu	25
4.2. Vybrané překladatelské postupy.....	26
4.2.1. Transkripce	27
4.2.2. Substituce.....	28
4.2.3. Transpozice	30
4.2.4. Explicitace.....	30
4.3. Pozice autora	31
4.4. Přechylování	32
4.5. Terminologie.....	33
4.6. Překlad norských příkladů	36
4.7. Rovina syntaktická a textová	37
4.8. Grafická podoba textu	38
4.9. Komentáře k obsahové stránce.....	39
4.10. Dílčí závěr	41

5. Překlad: Metonymie ve slovtvorbě	42
1. Úvod	43
2. Relevantní předchozí odborné práce.....	46
2.1. Odborné práce o metonymii	46
2.2. Odborné práce o slovtvorbě.....	48
3. Empirické zkoumání slovtvorby	50
3.1. Velikost a struktura databází	51
3.2. Metonymické vzorce.....	57
3.3. Slovnědruhové vzorce.....	60
3.4. Sufixy ve vztahu k metonymickým a slovnědruhovým vzorcům.....	61
4. Výsledky studie.....	67
4.1. Metonymie napříč doménami lexika a slovtvorby	67
4.2. Směrovost metonymie	71
4.3. Zvláštní zjištění studie.....	74
5. Závěry	76
Literatura	79
6. Závěr	84
Anotace	87
Resumé.....	88
Seznam použité literatury	90

1. Úvod

Hlavním cílem této diplomové práce je komentovaný překlad studie Metonymie ve slovtvorbě od Laury A. Janda (2011)¹. Komentáře se zaměřují jednak na translátologické jevy a překladatelské postupy, které se vztahují k překladu odborného textu, a jednak zařazují studii do kontextu kognitivní lingvistiky.

Laura Janda, představitelka kognitivní lingvistiky, v této studii předkládá nové pojetí metonymie jakožto systematické součásti slovtvorby. Podle Laury Janda lze mnoho sémantických vztahů mezi kmeny, afixy a jimi tvořenými slovy analyzovat právě v rámci metonymie. Svá tvrzení dokládá databázemi metonymických klasifikací sufixální slovtvorby, které čerpají z ruštiny, češtiny a norštiny. Analýzou dokládá, že mluvnické a lexikální tvoření tvoří kontinuum, jelikož v obou těchto doménách se nacházejí metonymické vztahy, které lze popsat téměř identickými termíny.

Janda ve své studii vychází z jedné ze základních tezí kognitivní lingvistiky, a to, že lingvistické procesy v lidské mysli odpovídají jiným kognitivním procesům. Nepředpokládá se existence autonomního modulu pro používání a učení jazyka, lingvistické jevy jsou součástí obecných kognitivních strategií a konkrétně metonymie je součástí imaginace či představivosti člověka.

Janda svou teorií navazuje na pojem konceptuální metafory George Lakoffa a Marka Johnsona (2002), kteří popisují metaforu jako jev, který není omezen pouze na literární jazyk, ale aktivně se podílí na tvoření konceptů a celkového chápání vnějšího světa. Autoři zmiňují i metonymii, ovšem pouze okrajově. Jedním z cílů, které Janda ve své studii stanovuje, je vyplnění této „mezery“, kterou metonymie představuje. Podobně jako dříve metafora i metonymie je převážně chápána jako záležitost jazyka krásné literatury a antické rétoriky. Stejně jako Lakoff a Johnson změnili chápání metafory, snaží se Janda o změnu chápání metonymie jako něčeho, co běžně prostupuje slovtvorbu, a tím i tvoření konceptů v lidské mysli.

Diplomová práce má následující strukturu. V kapitole 2 jsou podrobněji představeny výše uvedené koncepty, tedy obecné premisy kognitivní lingvistiky

¹ Celý text studie je dostupný na webových stránkách Laury Janda:
<http://ansatte.uit.no/laura.janda/mypubs/metonymy%20in%20cogling.pdf>

a shrnutí různých pojetí metafory a metonymie. Kromě teorií Lakoffa, Johnsona a Laury Janda jsou uvedeny i tradiční lingvistické a literárněteoretické definice metafory a metonymie, aby byla zřejmá jejich odlišnost.

Kapitola 3 shrnuje veškerou teorii, která je relevantní pro překlad této konkrétní studie. Představuje tedy základní překladový přístup, který byl v této práci respektován, a to funkční přístup k překladu a z něho vyplývající teorii funkční ekvivalence. Dále je zde zahrnuta obecná charakteristika odborného stylu a specifika překladu odborného textu. Jelikož je překlad ovlivněn i obecnými rozdíly mezi typologií daných jazyků, je v kapitole i stručný přehled Skaličkovy (2006) typologické klasifikace jazyků a z ní plynoucí postavení angličtiny a češtiny. Rozdíly mezi angličtinou a češtinou doplňuje výklad o slovosledu a rozdílné realizaci funkční větné perspektivy.

Kapitola 4 se zaměřuje na konkrétní překladatelské metody a postupy, (transkripce, substituce, transpozice, explicitace) a jevy, které prostupují celý text studie (pozice autora, přechylování, terminologie). Vzhledem k tomu, že Laura Janda ve své studii hojně používá poznámky pod čarou, nebylo možné komentáře vpravit přímo do textu překladu, proto jsou komentáře v kapitole 4 doplněny ukázkami z výchozího textu a vlastním překladem.

Kapitola 5 představuje text překladu studie Metonymie ve slovtvorbě. Jelikož součástí strategie překladu bylo nezasahovat do formátu studie, je zcela zachováno původní číslování kapitol, a to tak, aby studie byla nezávislá na formátu této diplomové práce. Přečíslování obsahu podle obsahu diplomové práce by navíc vyvolalo nutnost pozměnit veškeré odkazy na ostatní kapitoly, které Janda ve svém textu činí. Jediná změna, která z důvodu začlenění překladu do textu diplomové práce vznikla, je posunutí číslování poznámek pod čarou. Jediný případ, kdy Janda v textu odkazuje na poznámku, jejíž číslo se tímto změnilo, je okomentován v hranatých závorkách.

Mimo překlad a jeho komentář je účelem této diplomové práce poskytnout přístup k překládané studii českým čtenářům, zejména pak studentům a dalším poučeným zájemcům o tuto oblast kognitivní lingvistiky.

2. Laura Janda - Metonymie ve slovtvorbě

V následující kapitole bude představena studie Metonymie ve slovtvorbě lingvistky Laury Janda. Studie spadá do oblasti kognitivní lingvistiky a zabývá se statusem metonymie jakožto kognitivního procesu motivujícího pojmenování v jazyce (tento princip je srovnatelný s kognitivním pojetím metafory George Lakoffa (Lakoff 2014)). Je tedy nezbytné zmiňované přístupy a termíny alespoň stručně představit.

2.1. Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika je směr ve studiu jazyka, který se etabloval v sedmdesátých letech minulého století a postupně od osmdesátých let získává na důležitosti a oblibě u lingvistů. V dnešní době disponuje kognitivní lingvistika pravidelnými konferencemi a stejnojmenným časopisem *Cognitive Linguistics*.

Kognitivní lingvistika má široký záběr, převážně se zabývá sémantikou, ale můžeme také nalézt studie zaměřující se na učení jazyku, fonologii, historickou lingvistiku a morfologii. Croft (2004) uvádí jako základ přístupu kognitivní lingvistiky následující tři hlavní hypotézy: jazyk není autonomní kognitivní schopnost, mluvnice je konceptuální a znalost jazyků vyplývá z používání jazyků. Z těchto premis plyne několik důsledků. Jedním z nich je, že reprezentace lingvistické znalosti jsou v podstatě stejné jako reprezentace jiných konceptuálních struktur, a tudíž že lingvistické procesy v lidské mysli odpovídají jiným procesům mimo jazykovou oblast, například vizuálnímu vnímání, motorika nebo rozumové schopnosti. Jinými slovy, mentální procesy vztahující se k jazyku nejsou výlučné, ale srovnatelné s ostatními procesy, což dokazuje, že schopnost ovládnutí jazyka je přirozenou vlastností lidské mysli, podobně jako schopnost vidět, slyšet, myslet (Croft 2004, s. 1–4). Kognitivní lingvistika je také silně provázána s kognitivní psychologií a psychologickými modely paměti, vnímání a zejména tzv. Gestalt psychologií (též známá jako tvarová psychologie. Německý výraz Gestalt odkazuje k celku, který je více než sumou svých částí).

Centrálním pojmem kognitivní lingvistiky je význam a jeho umístění v kognitivních strukturách člověka a v jazyce. Zejména Laura Janda významně pracuje s problematikou, jestli je význam skutečně záležitostí pouze gramatiky, či

lexika. Tradičně se význam považuje za výsadní roli lexika, nicméně Janda argumentuje, že jak gramatika, tak lexikum nesou význam: „Gramatika je abstraktní významová struktura, která interaguje s konkrétnějšími významy lexikonu². Gramatika a lexikon nejsou dva oddělené typy významu, ale spíše krajní konce spektra významu, které obsahují přechodné nebo hybridní typy. (...) Vše v jazyce, od suprasegmentálních a segmentálních vlastností fonologie, přes morfologii, syntax a pragmatiku diskurzu, sdílí úkol vyjadřovat význam“ (Janda 2004, s. 13).

2.2. Metafora a metonymie

Laura Janda podává obsáhlou definici metonymie ve studii, jejímž překladem se tato diplomová práce zabývá. Následující kapitola představuje další přístupy k definici metonymie a různé pohledy na tento lingvistický jev. V rámci představení metonymie je nezbytné představit i kognitivní pojetí metafory, protože oba procesy jsou si velice blízké a protože Laura Janda na teorii George Lakoffa a Marka Johnsona odkazuje.

2.2.1. Tradiční definice

Encyklopedický slovník češtiny (dále jen ESČ) definuje metaforu jako „v užším slova smyslu užití slova nebo slovního spojení v přeneseném, nevlastním, posunutém významu na základě [vnější] podobnosti“ a metonymii jako příbuzný jev, kde se „význam přenáší na základě souvislosti věcné (vnitřní)“ (ESČ 2002, s. 257). Oba jevy jsou součástí lingvistiky a zejména sémantiky, své kořeny však nacházejí již v antické rétorice a poetice jako typy tropů. U básnické definice Lexikon literárních pojmů (dále LLP) upřesňuje, že „metaforické pojmenování nepřirovnává jeden jev k jinému, ale na místo pravého pojmenování se použije pojmenování patřící do jiné smyslové oblasti, a to na základě podobnosti, vzhledu, velikosti, množství, stavu apod., např. zlá žena se pojmenuje xantipou, usměvavé dítě sluníčkem apod.“ (LLP 2002, s. 223).

Tradiční definice metonymie uvádějí metonymii lexikální, tj. lexikalizované metonymie jako jsou příklady, kdy název obce zastupuje obyvatele či magistrát („*Praha vítá jaro. Praha ruší Opencard.*“), nebo se zaměňuje obsah za nádobu

² Ve vlastním překladu v diplomové práci se používá „lexikum“ místo „lexikon“, zde je respektována forma citovaného překladu.

(„Vykouří denně tři *krabičky* [cigaret]. Vypil dvě *sklenice* [piva]“). K lexikalizované metonymii Lexikon literárních pojmů dodává, že „zatímco lexikalizovaná metonymie v textu působí pateticky, básnická metonymie literární projev rozvíjí, rozšiřuje hranice pojmů a text činí plastickým. Metonymická pojmenování však obvykle nebývají tak výrazná jako pojmenování metaforická“ (LLP 2002, s. 226).

2.2.2. George Lakoff a Mark Johnson

Hlavním zájmem této diplomové práce je pojetí metonymie Laury Janda, nicméně to svou podstatou a pojetím úzce souvisí s tezemi George Lakoffa a Marka Johnsona, jak je představují v již klasickém díle kognitivní lingvistiky *Metafory, kterými žijeme* (2002). Předkládají zde koncepci konceptuální metafory, která není pouze záležitostí básnického jazyka, ale „prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti. Náš obyčejný pojmový systém, v jehož rámci jednak myslíme, jednak i jednáme, má v podstatě metaforickou povahu“ (Lakoff 2002, s. 15). Celý pojmový systém, kterým se člověk orientuje ve vnějším světě, je tedy ve své podstatě metaforický. Někdy metafora vyplývá na povrch způsobem označování či mluvení o daném konceptu, například SPOR/ARGUMENT JE VÁLKA, což se projevuje nejen v řeči (*zaútočit na postavení, neobhajitelný, strategie, nová útočná linie, zvítězit, získat terén/půdu* (Lakoff 2002, s. 16)), ale i v myšlenkách, například spor/argumentaci lze skutečně prohrát nebo vyhrát a osoba, s kterou argument vedeme, je vnímána jako protivník.

Metafora je systematickým jevem, který umožňuje „pochopit jeden aspekt pojmu na základě jiného pojmu“ (Lakoff 2002, s. 22). Lakoff dále rozlišuje metafory strukturní, orientační a ontologické. Strukturní metafory jsou metafory výše zmíněného typu, kdy je jeden pojem metaforicky strukturován na základě pojmu druhého. Orientační metafory strukturují celý systém pojmů vůči sobě navzájem, zejména v souvislosti s orientací v prostoru. Příkladem je metafora ŠTASTNÝ JE NAHOŘE, např. *nálada se zvedla*. Metafory jsou silně provázány s kulturou daného jazyka, tudíž i tyto orientační pojmy se mohou jazyk od jazyka lišit. Posledním typem jsou metafory ontologické, které poskytují různé způsoby jak nahlížet na události, činnosti, city, myšlenky atd. jakožto na entity a substance (Lakoff 2002, s. 39). Jako

příklad Lakoff uvádí inflaci, které jsou skrze tuto metaforu přiřazovány personifikované rysy a se kterou lze bojovat, která něco aktivně způsobuje, atp.

S pojetím metafory úzce souvisí i pojetí metonymie, které je obzvláště podstatné pro tuto diplomovou práci. Lakoff srovnává metonymii s personifikací, na rozdíl od ní se ale nepřipisují lidské vlastnosti věcem, ale věci mohou sloužit jako referenční výrazy vůči skutečným osobám: „Zde využíváme jedné entity k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní jistý vztah. To je případ, kterému říkáme *metonymie*“ (Lakoff 2002, s. 49). Jako příklady metonymií uvádí ČÁST ZA CELEK (což je podtyp zvaný synekdocha), VÝROBCE ZA VÝROBEK, MÍSTO ZA INSTITUCI atp. Základní rozdíl mezi metonymií a metaforou, což jsou velmi blízké procesy, je to, že „metafora je v zásadě způsob pojmání jedné věci na základě druhé a její primární funkcí je porozumění. Naproti tomu metonymie má primárně referenční funkci, tj. umožňuje nám použít jedné entity, aby *zastupovala* druhou“ (Lakoff 2002, s. 50). Metonymie rovněž upřesňuje označování, jelikož vždy záleží na tom, která část celku byla vybrána pro to, aby celek reprezentovala (takže například u „chytrá hlava“ jako označení chytrého člověka se vybírá část těla, která je s chytrostí nejvíce spojována).

Stejně jako metafora i metonymie je součástí každodenního myšlení lidí a aktivně se projevuje v kultuře: „metonymické pojmy tedy stejně jako metafory strukturují nejen náš jazyk, ale i myšlení, postoje a činnosti. (...) Fakticky je zakotvení metonymických pojmů [v naší zkušenosti] obecně vzato zřejmější než u pojmů metaforických, protože je obvykle spjata s přímými fyzickými nebo kauzálními asociacemi“ (Lakoff 2002, s. 53).

2.2.3. Laura Janda

Laura Alexis Janda v současné době působí na Universitě Tromsø v Norsku jako profesorka ruské lingvistiky. Její vzdělání zahrnuje studium ruštiny, češtiny a slavistiky obecně. Mimo jiné vyučuje ruštinu, češtinu, slovenštinu, západoslovanskou lingvistiku, kognitivní lingvistiku, historickou lingvistiku, ruskou literaturu a korpusovou lingvistiku. Ve své bohaté publikační činnosti zkoumá kognitivní aspekty lingvistiky a morfologii jazyků. V této diplomové práci překládaná studie čerpá z její znalosti tří jazyků a teoretické průpravy k problematice. Studie *Metonymy in word-formation*, je (stejně jako množství dalších publikací) autorkou

volně zpřístupněna na jejích webových stránkách (<http://ansatte.uit.no/laura.janda/>). Sama uvádí, že důvodem je umožnění diskuze nad problematikou, zejména pak v oblasti metonymie ve slovtvorbě, která představuje nový přístup k již poměrně prozkoumané oblasti.

Laura Janda vychází ve svém pojetí metonymie a metafory z kognitivní lingvistiky a jejích hlavních premis, zejména té, která stanovuje, že lingvistická kognice je jednoduše kognicí, tedy není odlišná od ostatních mentálních procesů. Funguje podobně jako lidské vnímání, které je v podstatě metaforické a metonymické, jelikož vnímané celky rozděluje do snadněji zpracovatelných částí. Například vizuální vjemy pracují na principu tvarovosti a orientace v prostoru a myšlení o něm se řídí obecnými kognitivními metaforami vně-vevnitř, v orientaci na ústřední nádobu, tedy lidské tělo. Metafora a metonymie jsou si velmi blízké, jde o dva procesy, které pomáhají s imaginativním mapováním mentálních prostor. U metafory pak jde o mapování napříč doménami, kdy se pojem přenesl z jedné domény (například doména lidského těla, doména času) do jiné, jinými slovy: „Kdykoli někdo vezme pojem, který byl zformován v jedné doméně a zkouší ho uplatnit v doméně jiné, objevuje se metafora“ (Janda 2004, s. 23).

Metonymie je přítomná, kdykoliv část něčeho zastupuje celek nebo když něco těsně asociovaného s nějakou entitou tuto entitu zastupuje (Janda 2004). Ve srovnání s metaforou zde tedy nenacházíme přechod mezi doménami, ale nacházíme se stále v rámci daného pojmu. Metonymie je jak v lexiku, tak v gramatice všudypřítomná, zahrnuje i jevy jako elipsy, krácení slov a fonologické redukce či neutralizace. Metonymie ovlivňuje pojmové struktury, pádové systémy jazyků, zejména dativu: „Víme, prostřednictvím metonymie, že když někomu platíme, dáváme mu peníze; když s někým komunikujeme, (pře)dáváme mu zprávu; (...). Tato metonymie motivuje užití nepřímého předmětu, a tím i dativu, u mnoha sloves, která se jinak jeví spíše jako náhodný seznam“ (Janda 2004, s. 26).

Laura Janda prosazuje metonymii jakožto mnohem rozšířenější proces, než se obecně bere na vědomí. Nejde pouze o jev lexikální či figuru básnického jazyka, ale o něco, co stejně jako metafora prostupuje veškeré lidské myšlení a motivuje kognitivní pojmové soustavy. Janda uznává, že tato oblast je zatím nedostatečně prozkoumaná. Její teorie obdržela negativní reakci v podobě studie Maria Brdara

a Rity Brdar-Szabó (2013), kteří narážejí na to, že většina metonymií, které Janda popisuje jako slovtvorné, je ve skutečnosti lexikálních. Posun významu pak probíhá ještě před samotnou slovtvorbou, již v základovém slově, nebo až po ní. Metonymie tedy nemůže být stavěna na stejnou úroveň jako slovtvorba, jelikož nemá velký vliv na gramatiku.

Janda (2014) na jejich studii reagovala a hájila se tím, že došlo k jistým nedorozuměním (autoři kritizovali i body, kterými se Janda nezabývala, například prefixací a skládáním slov) a že si za svou teorii stojí, protože i přes tuto kritiku je stále podložena bohatými jazykovými doklady. Nicméně připouští, že záleží na definici metonymie: její vlastní definice je širší („metonymie je inferenční vztah mezi dvěma koncepty: zdrojový koncept je přímo pojmenován a poskytuje mentální přístup k cílovému konceptu v daném kontextu“ (Janda 2011, s. 360) a při přísnější definici by skutečně některé její příklady neuspěly. Janda svůj článek zakončila zdůrazněním, že rozdílnost názorů je zdravá a podnětná a že diskuze je základem dalšího odborného bádání: „kognitivní lingvistika by jistě ocenila další zkoumání vztahů mezi metonymií a slovtvorbou. Tato debata by v ideálním případě měla dát výzkumníkům možnost pracovat společně za lepším porozuměním relevantních jevů, za vzájemného respektování rozdílů v názorech. Názory by nicméně měly být podloženy daty, proto je nezbytné taková data shromáždit. Bylo by užitečné mít k dispozici databáze srovnatelné s databází v Janda (2011), které by ale reprezentovaly jiné jazyky, zejména jiné než indoevropské. S větším množstvím lepších informací můžeme všichni učinit pokrok v zkoumání této problematiky“ (Janda 2013, s. 348).

3. Specifika překladu z angličtiny do češtiny

Tato kapitola je zaměřená na teoretickou stránku překladu a na jazyková specifika, která překlad ovlivňují. Následující text představí funkční přístup k překladu se zaměřením na překlad odborný, jelikož ten byl východiskem pro samotný překlad v diplomové práci. Zbývající části kapitoly se zabývají odborným stylem v angličtině a češtině a jeho překladem. Následuje výklad o typologii angličtiny a češtiny, jelikož typologické rozdíly těchto jazyků mají výrazný dopad na výběr překladových řešení. Kapitulu uzavírá stručný výklad o charakteristikách slovosledu v angličtině a češtině.

3.1. Funkční přístup k překladu

V dnešní době rozlišujeme mnoho překladatelských postupů, jak současně používaných, tak historických. Mimo překlad mezijazykový lze rozlišovat i obecnější a širší kategorie, jak je definuje Jakobson (2000, s. 114): překlad vnitrojazykový (tedy vysvětlování termínů, zejména pokud jde o odborný text, který se má přizpůsobit širšímu publiku), překlad mezijazykový (tj. překlad ve svém typickém významu) a překlad mezisémiotický (například výklad obrazu slovy). Východiskem pro překlad v této diplomové práci byl funkční přístup k překladu.

Úkolem překladatele při mezijazykovém překladu je přenést význam z výchozího jazyku do cílového, s pokud možno co nejmenšími odchylkami. Zejména při **funkčním** přístupu k překladu se klade důraz na to, aby cílový text měl na čtenáře stejný efekt, jako měl text výchozí na svého čtenáře v původním jazyce. Není ovšem možné, aby byl text přeložen slovo od slova do jiného jazyka, ostatně jazyky ani nemívají naprosto identický inventář slov s totožnými konotačními složkami a citovým zabarvením. Základním principem funkčního přístupu je **funkční ekvivalence**, kdy jazykové prostředky překladu a výchozího textu nemusí být nezbytně shodné, nicméně jejich funkce musí být podobná, ideálně shodná s ohledem na význam, konotaci, denotaci i pragmatickou stránku (Knittlová 2010, s. 7).

3.1.1. Funkční ekvivalence

Některé jazyky jistou mimojazykovou skutečnost vyjadřují jedním substantivem, jiné pro označení stejné skutečnosti potřebují použít víceslovné

spojení, případně opisné vyjádření. Komplikace nastávají v případě, kdy cílový jazyk nemá ekvivalentní jazykový prostředek a překladatel musí pro vyjádření obsahu přistoupit k jisté míře invence a přizpůsobení cílovému jazyku. I zde platí, že funkce výsledného vyjádření musí být shodná s funkcí původního slova či slovního spojení.

Častými příklady nepřítomnosti ekvivalence napříč překládanými jazyky jsou kulturně specifické koncepty, které jsou úzce vázány s jazykovým prostředím výchozího jazyka (Baker 2011, s. 18). Existuje mnoho podob a variací a nejběžnějším řešením je překlad opisem, kdy se zdrojový koncept v cílovém jazyce parafrázuje a dovysvětlí. Častý je případ, kdy překládaný koncept není v cílovém jazyce lexikalizován nebo je slovo ve zdrojovém jazyce sémanticky komplexní (což je typické pro aglutinační jazyky, které jediným lexikálním útvarem dokáží vyjádřit to, na co analytický jazyk potřebuje celou větu).

Kromě parafrází a opisů se jako řešení neekvivalentních vyjadřovacích prostředků nabízí překlad obecnějším slovem (hyperonymem); v případě expresivně zabarvených slov překlad slovem neutrálním s dodatečnou modifikací pro doplnění expresivity, například adjektivem; nebo v případě kulturních reálií nahrazení paralelním příkladem z cílového jazyka. U odborného překladu nejsou mnohá z těchto řešení relevantní, nicméně naleznou své okrajové využití při překladu příkladů v odborném textu, což nastalo v této diplomové práci. Okrajovým řešením je vypuštění, ovšem pouze v případě, že to kontext dovoluje. Zde překládaný text tyto možnosti neposkytoval, pokud nepočítáme přirozené změny v gramatické stavbě vět podmíněné typologickou růzností jazyků.

Ekvivalence je nutná i na vyšší úrovni, která přesahuje hranice jediného slova. Typickým případem jsou kolokace, idiomy a slovní spojení, které typicky nesnesou doslovný překlad do jiného jazyku bez ztráty významu. Další typy ekvivalence, tedy ekvivalence gramatická a textová (vztahující se k tematické uspořádanosti textů a funkční větné perspektivě) vychází převážně z rozdílných typologických charakteristik jazyků (viz kapitola 3.3.1, zabývající se typologickými rozdíly mezi angličtinou a češtinou). Jazyky jsou vždy limitovány svou možností vyjádření a inventářem svých prostředků, například vzhledem k vyjádření gramatického rodu (pokud se vůbec v daném jazyce vyjadřuje), čísla, životnosti a dalších.

3.2. Odborný styl

Pro účely překladu je nezbytné uvědomovat si rozdílnost různých funkčních stylů. Je pochopitelné, že umělecký překlad klade na překladatele zcela jiné požadavky než překlad odborný a tomu musí být přizpůsoben i výběr překladatelských metod a postupů. Následující popis odborného stylu (jak českého, tak anglického) vychází z prací Knittlové a kol. (2010), Čmejkové a kol. (1999) a Minářové (2009).

Odborný styl má svá specifika, která se následně promítají do požadavků na překladatele (viz kapitola 3.2.1). Jeho typickým rysem je jistá míra stereotypnosti, která ovšem nesmí být považována za jednoduchost textu či autorův nedostatek schopností. Kreativita ve výběru synonym, expresivních výrazů, obrazných pojmenování a konotačních vazeb, typická pro text umělecký, by v případě odborného textu byla na obtíž, jelikož v tomto funkčním stylu jde především o jasné sdílení myšlenek a obsahu. Na formální stránku se tedy kladou zcela odlišné požadavky než v jiných stylech.

Mezi charakteristické rysy odborného stylu patří zaměření na podání jasných a přesných informací. Za tímto účelem se přistupuje k jisté míře automatizace a konvenčnosti ve využívání terminologie zavedené v dané odborné oblasti a v přijetí trichotomické struktury textů (úvod, jádro sdělení a závěr). Texty v tomto stylu mají charakter monologu s mírou variace v závislosti na předpokládaném adresátovi textu (zdali jde o odborníka, poučeného čtenáře, nebo laickou veřejnost, zejména pak v případě, jde-li o text učební). Texty jsou taktéž silně prostoupeny intertextualitou, především formou referencí a odkazů na jinou odbornou literaturu v dané oblasti, vytvářející často bohatý poznámkový aparát s vysvětlivkami, metatextovými poznámkami a bibliografií. Intertextovost textu ale nesmí stát v cestě srozumitelnosti textu samotného, je tedy kladen důraz na vysokou míru koheze a tematické posloupnosti, jelikož jak uvádí B. Grygová, „zejména v odborném stylu může být zanedbání kontextových souvislostí velmi nebezpečné“ (Knittlová a kol. 2010, s. 212). V krajním případě může být text až nesrozumitelný, pokud nejsou podávaná fakta organizována v smysluplném a přehledném systému. Grygová dodává, že právě koheze a její vyjádření „pro překladatele představuje jeden z nejméně nápadných, ale o to složitějších problémů“ (Knittlová a kol. 2010,

s. 213). Orientační a informační funkci v odborném textu (zejména anglosaském) zastává vnitřní struktura s odstavci a (očíslovanými) nadpisy.

Používání termínů je jádrem odborné stylové vrstvy (Minářová 2010, s. 50). Terminologie vychází z inventáře dané odborné oblasti a čerpá také ze synonymických vyjádření. Volnost vyjádření je však silně omezena, a to právě za již zmiňovaným účelem jasnosti a jednoznačnosti vyjádření. S pojmoslovím odborného stylu souvisí i multiverbizace, která přispívá k obecně nominálnímu charakteru odborných textů. Pro odborný styl je typický také častý výskyt pasiva, převážně pak pasiva opisného.

Autor v českém odborném stylu nezastává asertivní pozici a často používá výrazové prostředky, kterými „předjímá výtky možného oponenta, připouští neúplnost, resp. předběžnost svého tvrzení, rezignuje na definitivnost svých závěrů a jejich obecné přijetí“ (Čmejrková 1999, s. 29). Tento způsob vyjadřování lze chápat i jako výzvu ke spolupráci a otevřené debatě. Autor ustupuje od autoritativní asertivity i svou sebezprezentací, kdy český odborný diskurz preferuje neosobní vyjadřování formou pasivních konstrukcí. Dalšími možnostmi prezentace autora je autorský plurál a inkluzivní plurál, zahrnující jak autora, tak čtenáře. Již méně typické je využití 1. osoby singuláru, tj. *ich*-formy. V českém odborném stylu se lze s tímto vyjádřením setkat především v úvodních partiích článků a knih, které vyjadřují autorovy osobní názory (Čmejrková 1999, s. 47). Obecně lze říct, že 1. osoba je běžnější v textech anglických (jako je případ studie, překládané v této diplomové práci: autorčin způsob vyjadřování, využívající jak inkluzivního plurálu, tak 1. osoby, byl v překladu zachován), nicméně Čmejrková a kol. (1999) tuto informaci dále upřesňují: „s tzv. autorským plurálem se setkáváme i v textech anglosaských, normy vědeckého vyjadřování jsou v současné době všeobecně v pohybu, a kromě toho užití 1. osoby jednotného čísla závisí i na idiolektu autora a jeho individuálních preferencích“ (Čmejrková 1999, s. 47). Olga Dontcheva-Navratilova (2014, s. 44) dodává, že „anglické manuály obvykle radí nováčkům, aby nepoužívali zájmena v první osobě a vyjadřovali se pomocí pasiva abstraktních rétorů“, nicméně v současné době mnozí autoři „považují osobní a přivlastňovací zájmena v první osobě za přijatelná v humanitních a společenských vědách“ (Dontcheva-Navratilova 2014, s. 44). Jak čeština, tak angličtina umožňují

v odborném stylu osobní vyjadřování v první osobě, nicméně „anglofonní lingvisté používají osobní vyjadřování mnohem častěji než lingvisté čeští“ (Dontcheva-Navratilova 2014, s. 55) a obecně se „v anglofonním akademickém diskurzu v posledních letech projevuje tendence k větší subjektivitě vyjadřování a dialogičnosti“ (Dontcheva-Navratilova 2014, s. 55).

Český odborný styl se dá obecně shrnout jako čtenářsky náročný styl s komplexním jazykem, četnými nominalizacemi a složeninami a složitou syntaxí. Anglické texty jsou ve srovnání s českými více strukturované, poskytují množství orientačních odkazů pro přehled o pozici v textu a mají důkladnější systém odstavců a číslování nadpisů. I zde se však projevuje vliv mezinárodních „trendů“ a i české studie ustupují od své dříve typické kompoziční volnosti (Čmejrková 1999, s. 32).

3.2.1. Překlad odborného textu

Předchozí kapitola představila obecné charakteristiky odborného stylu a některé jeho rysy, které se v angličtině a češtině realizují jinými způsoby. Tato kapitola se na tyto rozdíly dále zaměřuje, s důrazem na jejich vliv na překlad a možná překladatelská řešení.

Překlad odborného textu se může zdát snadný, protože na první pohled spočívají veškeré komplikace v překladu terminologie a překladatel se nemusí zabývat převáděním stylové charakteristiky jazykových prostředků, konotací a expresivity. Ve skutečnosti ale překlad odborného textu klade vysoké nároky na znalosti překladatele, který „musí mít nutně alespoň základní vědomosti v oboru, z něhož překládá“, (Knittlová 2010, s. 203) aby se tak vyrovnal s nižší mírou dostupnosti a srozumitelnosti textu tohoto stylu (ve srovnání s textem krásné literatury).

Pro překlad je velice zásadní syntaktická kondenzace v odborném stylu. Tato je obvykle „realizována využitím infinitivu, v menší míře přechodníkových vazeb, častěji se objevují dějová substantiva a adjektiva (deverbativa).“ (Knittlová 2010, s. 210). Tuto tendenci nalezneme jak v anglických, tak v českých odborných textech. Na jednu stranu by měl překladatel respektovat úzus výchozího textu, ale na stranu druhou je v mnoha případech žádoucí explicitace syntaktické hierarchizace za využití

konektorů, spojek a frází, které zdůrazňují návaznost vět a podporují vnitřní soudržnost textu.

V dnešní době dochází mezi jazyky k silnému ovlivňování stylů, zejména ze strany převažujícího anglického akademického diskurzu a úzu. Lze tedy pozorovat obecný vliv anglického odborného stylu na odborný styl český (jak původní práce, tak překladové), který může být jak skrytého charakteru (například obecný formát práce a její struktury), tak charakteru zcela zjevného. Jako příklad tohoto druhého případu můžeme uvést vyjadřovací prostředky a zejména terminologii, která někdy není při překladu převáděna do českých ekvivalentních vyjadřovacích prostředků. Důvody jsou různé, od neexistence ekvivalentního vyjádření až po autorův záměr a snahu o sjednocení práce s mezinárodním standardem a o případné zjednodušení orientace v převážně anglické oblasti (toto můžeme pozorovat například u odborného vědeckého diskurzu v oblasti informačních technologií. Zatímco například v přírodních vědách je mezinárodní terminologie latinská, v oblasti rychle se vyvíjejících technologií je zdrojem nového pojmosloví právě angličtina). Překladatel je pak postaven před rozhodnutí, zda terminologii výchozího textu zcela přizpůsobí a převede do úzu textu cílového, nebo jestli zanechá terminologii původní. Kompromisem je řešení uvádějící obě možnosti, například ve vysvětlivkách nebo v závorce.

V předchozí kapitole bylo zmíněno, že odborný styl je charakterizován také svou zdánlivou jednoduchostí a průzračností větné stavby, jak v angličtině, tak v češtině. Ta je ovšem skutečně jen zdánlivá, jelikož je někdy „velmi nesnadné správně interpretovat např. značně rozvité nominální řetězce v angličtině, hodně přemýšlení je nutno věnovat otázkám slovosledu, který hraje v odborném textu snad ještě důležitější roli než v krásné literatuře, protože může způsobit velmi podstatnou významovou změnu“ (Knittlová 2010, s. 205).

Všechny uvedené rozdíly mezi českým a anglickým odborným stylem musí překladatel zvážit a rozhodnout se, do jaké míry výchozí text adaptuje, nebo naopak ponechá bez úprav v této rovině, s vědomím rizika, že takový text může v českém kontextu působit „cize“.

3.3. Skaličková typologie jazyků

Pro libovolný překlad jsou vždy významným rysem rozdíly v gramatice jazyků a v nepřítomnosti ekvivalentních vyjadřovacích prostředků. Angličtina se například dokáže zcela obejít bez vyjadřování rodu substantiv, což v češtině není možné. Tyto a další rozdíly spadají do oblasti gramatické ekvivalence. Je nezbytné alespoň stručně shrnout základní typologické rozdíly mezi angličtinou a češtinou, protože tyto zásadně ovlivňují mnoho nutných změn při překladu z jednoho jazyka do druhého. Následující stručný přehled charakteristik obou jazyků a typů, do kterých se řadí, vychází z klasifikace Vladimíra Skaličky (2006).

Vladimír Skalička ve své práci představuje systém rozdělení jazyků podle jejich typologie, kterou definuje jako nauku „o podobnostech a rozdílech mluvnic jazyků“ (Skalička 2006, s. 478). Na základě „souvislostí, které pak dávají mluvnicí jednotlivého jazyka určitý ráz“, (Skalička 2006, s. 478) rozlišuje pět typů: izolační, aglutinační, flexivní (či flektivní), introflexivní (introflektivní) a polysyntetický.

Pro typ **izolační** je charakteristický úbytek afixů, které mohou i úplně chybět a díky tomu vznikají krátká, často jednomorfemická slova. Nepoužívají se odvozovací afixy, a proto je typickým slovotvorným procesem konverze. Slovosled je pevný, rozvíjený vedlejšími větami. **Aglutinační** typ má typicky kořen, k němuž se připojují formální elementy (afixy), čímž vznikají velmi dlouhá slova. Tyto afixy nejsou sémantické, ale nesou pouze gramatickou informaci. Vyskytuje se zde málo formálních slov, která jsou často nahrazována sufixy. Typ **flektivní** má silnou diferenciaci sufixů a koncovek, u nichž je tendence k tomu, aby byla koncovka ve slově jen jedna (redukce koncovek). Ve flektivním typu je jasné rozlišení slovních druhů a slovosled je volný. **Introflektivní** typ je někdy považován za podtyp typu flektivního a vyznačuje se hromaděním významů v kořenu, konkrétně v samohláskách, které vyznačují gramatické vztahy. Slova se tak mohou tvořit pomocí vnitřní flexe. Poslední uvedený typ, **polysyntetický**, je specifický tvořením slov pomocí složenin, kde se místo afixů a koncovek nachází sémantické elementy. Nepřipouští se zde synonymie ani homonymie a slovosled je pevný (Skalička 2006, s. 478–508).

Ideálním zástupcem kteréhokoliv z uvedených typů je typologický konstrukt. Žádný skutečný jazyk nespadá výhradně do jednoho typu, naopak je typické že libovolný jazyk bude mít charakteristiky více typů, často všech.

3.3.1. Typologické rozdíly mezi angličtinou a češtinou

Angličtina se řadí mezi jazyky izolačního typu (jako francouzština a němčina). Základní charakteristikou tohoto typu je neměnnost substantiv. Syntaktické funkce slov se vyjadřují především slovosledem (tudíž pro rozlišení podmětu a předmětu je zásadní nikoliv tvar slov, který je identický, nýbrž slovosled a předložky). Neměnnost substantiv se dále projevuje nedostatečným vyjádřením pádů. Modifikace substantiv, jako přivlastňování, se provádějí samostatnými slovy. Neměnná je i forma adjektiv a není nezvyklé, že není možné bez kontextu určit, jestli je dané slovo substantivem, adjektivem či verbem. Angličtina tíhne k používání množství samostatných slov a k analytickým formám sloves (struktury typu „has been going“). Větný slovosled se řídí pevnými zákony a i malá odchylka způsobí negramatičnost věty. Časté jsou větné struktury se sémanticky prázdným předmětem, jehož jediným účelem je zaplnit povinnou syntaktickou pozici („It is raining“).

Čeština se řadí mezi typ flektivní, nacházíme zde ale i prvky typů aglutinačního, izolačního a v několika případech i introflektivního a polysyntetického. Převažují však první tři uvedené. Typickým rysem typu flektivního je přítomnost koncovky, která plní mnoho funkcí: například koncovka „-ý“ v „dobrý“ znamená nominativ, singulár a maskulinum (Skalička 2006, s. 497) (zde je velice patrný jeden ze zásadních typologických rozdílů mezi češtinou a angličtinou. Anglické adjektivum „good“ nevyjadřuje žádnou z výše uvedených gramatických funkcí, má zcela neměnnou formu a nedochází u něj k deklinaci). Z této charakteristiky vyplývá bohatý systém deklinací a konjugací a množství rodů (femininum, neutrum a dva typy maskulina: životné a neživotné). Rody vyjadřují nejen substantiva, ale i adjektiva, pronomina, numeralia a některé verbální tvary („byl nesen, byla nesena“). Adjektiva mají komplexní deklinaci, která důrazně rozlišuje mezi tvrdými a měkkými vzory. V syntaxi je umožněn volný slovosled, a to i díky silné kongruenci mezi substantivy a adjektivy (shoda v rodě, čísle a pádě). Kongruence umožňuje i úplné vypuštění podmětů z věty („Prší“ ve srovnání s „It is raining“ v angličtině). V češtině se dále výrazně projevuje typ aglutinační, zejména „pádové koncovky mají mnoho aglutinačních rysů“ (Skalička 2006, s. 519) při stupňování adjektiv a odvozování verb od verba („nést, při-nést“) a při odvozování nových slov příponami, čímž vznikají takzvané etymologické rodiny

(např.: „nový-novina-novinář“). Při vyjadřování času a způsobu verb je čeština podobná angličtině v tom, že se zde přiklání k typu izolačnímu a vznikají tak analytické struktury, například „byl bych nesl, byl bych býval nesen, nesl bych“.

3.4. Slovosled v češtině a angličtině

Popis rozdílů mezi angličtinou a češtinou by nebyl kompletní bez alespoň stručné zmínky o funkční větné perspektivě (je rovněž známá pod názvem aktuální větné členění) a jejím dopadu na slovosled. Následující text tedy představí charakteristiku anglického a českého slovosledu, jehož zásadní rozdíl spočívá v řídicím principu, kdy se anglický slovosled řídí zejména gramatickými pravidly, zatímco český slovosled se zakládá na funkční větné perspektivě.

Anglický slovosled vychází z nepříznačového vzorce „SVO“ („subject, verb, object“ – subjekt, predikát, objekt). Protože anglická substantiva nedisponují flektivními koncovkami, které by určily jejich pád, a tudíž i syntaktickou funkci, je tato role zastoupena slovosledem, který se tímto stává gramatickým činitelem ve větě. Slovosled věty má tři základní funkce, a to funkci gramatickou, sémantickou a emoční (Veselovská 2010, s. 40–45). Gramatická funkce slovosledu mimo jiné znamená, že slovosled rozhoduje o slovnědruhové platnosti slov (což je zásadní při rozlišení slov, která mají stejný tvar, například „pretty,“ které v závislosti na kontextu může být adjektivem, adverbem nebo součástí verbonominálního predikátu), o jejich syntaktické funkci a o větném vzorci (SVO a jeho variace, např. inverze při tvoření otázek).

V rámci typologické charakteristiky už bylo zmíněno, že čeština má slovosled relativně volný, což je mimo jiné umožněno kongruencí a bohatým systémem deklinací, které umožňují určit subjekt a objekt věty, i když se nacházejí v jiné než nepříznačové pozici (výjimku představují případy, kdy jsou tvar nominativu (subjektu) a akuzativu (objektu) shodné, poté záleží na pořadí slov nebo na důrazu) (Daneš 1987, s. 11). Ludmila Uhlířová (1987) zdůrazňuje, že tato relativní volnost se stále řídí pravidly, a ačkoliv je pro český slovosled typická „schopnost vytvářet velké množství variant“ (Uhlířová 1987, s. 9), nejsou tyto varianty vzájemně zaměnitelné a jejich realizace je „vždy závislá na nějakých, případ od případu odlišných komunikačních podmínkách, za nichž jako komunikační útvar vznikla“ (Uhlířová

1987, s. 9). Neutrální, nepříznakový slovosled se pak shoduje s angličtinou v pořadí „SVO“. V závislosti na funkční větné perspektivě je možné i pořadí opačné, například „Petr dostal dárek“ s důrazem na dárek a „Dárek dostal Petr“ („OVS“) s důrazem na Petra.

Hlavním principem řídícím český slovosled je funkční větná perspektiva neboli aktuální větné členění. Funkčnost či aktuálnost spočívá v závislosti „na dané konkrétní situaci nebo kontextu promluvy“ (Bauer a Grepl 1980, s. 181). Každá úplná výpověď může být rozdělena na část východiskovou (východisko, základ, téma výpovědi) a část jádrovou (jádro výpovědi, réma/rema), mezi kterými se nacházejí přechodové složky (tranzit), zejména pak predikát (Bauer a Grepl 1980, s. 181). Téma je známá informace, obvykle (tj. v nepříznakovém slovosledu) přecházející predikát, tudíž na začátku věty. Réma (jádro) je nová informace, následující za predikátem, typicky na konci věty. Réma je informačně významnější. Firbas (1957, s. 38) hovoří o výpovědním dynamismu (také větném dynamismu): větší míru výpovědního dynamismu mají nové informace, nejvíce tedy samotné réma. Ve větě se pak vyskytuje vzestupná úroveň výpovědního dynamismu, od nejnižší informativnosti po úroveň nejvyšší.

Výpovědní dynamismus je jev společný češtině i angličtině (a i jiným jazykům), nicméně se v těchto jazycích realizuje jinými způsoby, což je podmíněno mimo jiné typologickými odlišnostmi. Český slovosled je volnější, proto umístění nové informace na její patřičné místo nečiní obtíže (viz výše uvedený příklad s Petrem a dárkem. V prvním případě, „Petr dostal dárek“ je rématem „dárek“, v případě věty „Dárek dostal Petr“ je rématem „Petr“). Naopak angličtina má slovosled relativně pevný, proto „se musí občas uchýlit k určitým strukturním krokům, kterými upozorní na zdůrazněný větný člen“ (Knittlová 2010, s. 34). Pro tento účel angličtina používá například vytykáčích struktur („cleft structures“), například „It was **the letter** that surprised her“ ve srovnání s českým „překvapil ji ten **dopis**“ (réma tučně).

Na rozdíl od češtiny může angličtina akceptovat i pořadí réma-téma a nevnímat ho jako příznakové. Je to z toho důvodu, že ve slovosledu v angličtině hraje hlavní roli právě gramatický princip, tj. syntaktická funkce slova je určena podle jeho pozice ve větě. V češtině je rozhodující v první řadě právě funkční větná

perspektiva, tj. které slovo je rématem a které tématem. Je tedy pochopitelné, že překladatel musí veškeré tyto skutečnosti vzít v potaz a překládat nejen slova, ale i větnou strukturu, tak, aby vyhovovala úzu cílového jazyka. To vede k často nezbytně nutnému přeskládání vět a přemístění tématu a rématu z anglického výchozího textu. Knittlová (2010, s. 33) dodává, že „pro překladatele je nezbytné, aby dokázal rozlišit novou či zdůrazněnou informaci a dal jí v cílovém textu příslušné místo a akcent“.

4. Komentář k překladu

Jak bylo vysvětleno výše, v této kapitole jsou shrnuta konkrétní komentovaná překladová řešení, která vyvstala při překladu studie Metonymie ve slovo tvorbě (Janda 2011). Jelikož autorka hojně využívá poznámky pod čarou pro své vlastní komentáře a vysvětlivky, nebylo vhodné do poznámek zahrnovat i překladatelské komentáře, neboť by to vedlo k značnému zneřehlednění textu. Komentované příklady v této kapitole jsou doplněny citacemi, odkazujícími ke straně překládané studie, případně jsou zařazeny do kontextu celou větou. V textu překladu jsou pouze dva zásahy ze strany překladatele (jeden komentující odlišné číslo poznámky pod čarou, druhý upozorňující na chybu autorky v číslování u odkazu na tabulku), oba jsou odlišeny od okolí hranatou závorkou.

Po představení obecné strategie překladu se tato kapitola zaměří na výběr z jednotlivých překladatelských řešení. V kapitole jsou představeny i některé překladatelské postupy, které byly při překladu nejvíce používány. Pro větší přehlednost jsou veškeré poznámky k překladu terminologie sjednoceny pod jednou podkapitolou, podobně jako další výrazné rysy, které prostupují celým textem, například přechylování.

4.1. Strategie překladu

Překlad se řídil principy funkční ekvivalence, proto byl kladen velký důraz na funkci jednotlivých jazykových prostředků v odborném textu a jejich přenos do překladu pomocí cílového jazyka. Výchozí text pracuje v příkladech s ruštinou, češtinou a norštinou, je ale celý uzpůsobený pro anglického čtenáře, který nemá hlubší znalosti těchto jazyků. Z tohoto pramení anglická transkripce ruštiny a glosované překlady českých a norských příkladů. Jednou z dílčích strategií překladu bylo tedy toto zaměření „přesměrovat“ (či adaptovat) na čtenáře českého, kdy se anglické glosy a překlady ruštiny a norštiny převedly do češtiny a naopak komentáře glosující češtinu byly vypuštěny, jelikož v tomto cílovém jazyce ztrácejí opodstatnění. Viz příklad, kde bylo navíc doplněno označení pro angličtinu:

AJ: (1) PART FOR WHOLE

a. *We need a good head for this project.*

b. Russian *brjuxan* (lit. 'belly' -an) 'person with a large belly'

c. Czech *břicháč* (lit. 'belly' -áč) 'person with a large belly'

(Janda 2011, s. 360)

ČJ: (1) ČÁST MÍSTO CELKU

a. Ang.: *We need a good head for this project.* „**Potřebujeme na tento projekt nějakou chytrou hlavu.**“

b. Rus.: *brjuchan* („břicho“-an) „osoba s velkým břichem, **břicháč**“

c. Čes.: *břicháč* („břicho“-áč)

V překladu byl zachován autorčin přístup, tedy zaměření na odborníky nebo alespoň na poučené čtenáře. Tento autorčin záměr nebyl nikde v textu explicitně uveden, ale lze jej vydedukovat z její práce s terminologií, kterou nevysvětluje a přirozeně s ní pracuje (několik výjimek používání terminologie pak sama komentuje v poznámkách pod čarou, např. vysvětlení, proč používá pojem „zdroj“ místo „nositele“). S touto intencí souvisí i použití latinské terminologie pro slovní druhy.

Překlad respektoval autorčin původní formát a nijak nezasahoval do obsahové stránky, s výjimkou již zmíněné nutnosti adaptace několika příkladů. Citace z děl jiných autorů byly buď převzaty z jiného překladu (tyto výpůjčky jsou označeny vysvětlivkami, které se nacházejí na konci překladu), nebo nově přeloženy, stejný postup byl i v případě terminologie. V rámci snahy o sjednocení této studie s českou lingvistickou tradicí byly, kde to bylo možné, použity zavedené termíny. Konkrétnější postup u překladu terminologie je popsán dále v textu v samostatném oddíle.

4.2. Vybrané překladatelské postupy

Vzhledem k bohatosti jakéhokoliv jazyka je nasnadě, že stejně tak bohatý bude inventář překladatelských postupů a metod, které může překladatel využít. Tyto postupy se liší mezi funkčními styly, ale i v jejich rámci, často v závislosti na účelu překladu. Odborný překlad bude využívat jiných postupů s ohledem na to, jestli je překlad určen pro odborníky, či pro laiky (pak se přistupuje k vnitrojazykovému překladu (Levý 1983)).

Knittlová (2010, s. 18) poznamenává, že ačkoliv se mnozí autoři shodují ve svých postupech, terminologie není jednotná. Překladatelských postupů je tedy celá řada a často má stejný postup u různých autorů jinou definici. V následujícím textu jsou některé relevantní překladatelské postupy blíže představeny a doplněny příklady, v kterých jsou komentované jevy tučně zvýrazněny. Tento stručný přehled postupů není vyčerpávající a neobsahuje příklady všech situací, kdy byly využity. Některé postupy jsou ale zmiňovány i dále v textu, proto je nezbytné je alespoň takto stručně představit.

4.2.1. Transkripce

Transkripce je přepis, který se přizpůsobuje úzu cílového jazyka. V případě této diplomové práce bylo nutné použít transkripci ruštiny a převést její anglický přepis na český.

Autorka ve výchozím textu používá nesoustavný přepis ruštiny, který v některých jvech odpovídá anglické normě přepisu („brjuxo“ místo „brucho“), zatímco v jiných slovech používá přepisu, který je bližší české normě a využívá například grafémy č, ž a š. Jako příklad lze uvést slovo жестянка (plechovka), které autorka uvádí v jeho českém přepisu „žestjanka“, ačkoliv vzhledem k zaměření textu na anglického čtenáře by byl přirozenější přepis „zhestyanka“. Vzhledem k těmto nesoustavnostem bylo nutné dohledat si správnou podobu ruských slov v azbuce (Brettová 1960) a to poté převést do češtiny podle doporučených pravidel přepisu slov z azbuky do češtiny (*Pravidla českého pravopisu* 2005).³ Tímto procesem bylo docíleno přepisů, které se vyskytují v cílovém jazyce. Příklad postupu je uvedený v tabulce⁴ níže:

Původní podoba	ruština	přepis do češtiny	český překlad
<i>saxarnica</i>	<i>сахарница</i>	<i>sacharnica</i>	<i>cukřenka</i>

³ Za pomoc při přepisu ruštiny a rady při nejasnostech českého překladu děkuji Bc. Kristině Heklové. Veškerá zodpovědnost za případné chyby ale patří autorce této diplomové práce.

⁴ Celá tabulka, obsahující všechna ruská slova ze studie, byla vypracována v nepřehledné papírové podobě, a není tedy vhodná pro replikaci v této diplomové práci. Nicméně její celková struktura zcela odpovídá zde uvedené dvouřádkové ukázce.

<i>teplyj</i>	<i>теплый</i>	<i>tjoplyj</i>	<i>teplý</i>
---------------	---------------	----------------	--------------

Popsaný postup byl nutný také pro ověření překladu slov, jelikož při převedení anglických překladů do češtiny hrozí zkreslení původního ruského překladu, zejména u slov, která mají více synonym.

4.2.2. Substituce

Velmi častý překladatelský postup je **substituce**, kdy se jeden jazykový prostředek nahradí prostředkem ekvivalentním: „Substituce se podle Daneše opírá o skutečnost, že cokoli může být nakonec pojmenováno jakkoli, jde o pojmenování téhož různým způsobem“ (Knittlová 2010, s. 19). Tento způsob odpovídá principu funkční ekvivalence a byl v této práci nejvíce zastoupen. De facto veškerá překladová řešení, která nejsou uvedena jako příklady jiných postupů, spadají právě do této kategorie. Ve většině případů se substituce kombinovala s dalšími postupy, například v následujícím příkladu je substituce zvýrazněna tučně, ale celek věty byl navíc přeskupen gramatickou transpozicí („It is not possible“ > „není možné“) a pozměněn s ohledem na český slovosled:

AJ: „It is not possible to **do full justice** to the wealth of scholarly works on metonymy and word-formation in the scope of this article.“ (Janda 2011, s. 62)

ČJ: „V rámci této studie není možné dostatečně **zhodnotit bohatost** odborných prací na téma metonymie a slovo tvorby.“

Velice často nastala situace, že daný anglický výraz buď neměl jednoznačný ekvivalent v češtině (více synonym), nebo byly konotace slova odlišné (šlo tedy o částečné protějšky). Příkladem slova s mnoha synonymy je slovo „salient“, které bylo překládáno odlišně v závislosti na větném kontextu, jak ukazují následující příklady:

AJ: „When we need a clever person for a project, their head (and particularly the brain therein) is **salient**, and we can use the body part to refer to the whole person. The Russian and Czech examples show a similar PART FOR WHOLE metonymy in which a whole person is identified by means of a **salient** body part.“ (Janda 2011, s. 361)

ČJ: „Když potřebujeme chytrou osobu pro projekt, právě hlava (konkrétně mozek v ní) je **nejvýznamnější**, tudíž můžeme použít část těla pro označení celé osoby. Ruské a české příklady ukazují podobnou metonymii typu ČÁST MÍSTO CELKU, při které je celá osoba identifikována **nejvhodnější** částí těla.“

AJ: „...this probably means that the source is **more salient** than the target.“ (Janda 2011, s. 384)

ČJ: „... pak to pravděpodobně znamená, že je zdroj **vhodnější** než cíl.“

Částečný protějšek mají v češtině i výrazy odkazující na akademickou půdu, například „scholarship“, „scholars“, „studies“. Zde bylo nutné přistoupit k explicitaci, zejména v případě vágního označení „works“, kdy se jeví vhodnější rozšířit (amplifikovat) výraz na „odborné práce“. Následující příklady shrnují částečné protějšky z této oblasti:

AJ: „Relevant previous **scholarship**“ (Janda 2011, s. 362)

ČJ: „Relevantní předchozí **odborné práce**“

AJ: „**Works** on metonymy“ (Janda 2011, s. 363)

ČJ: „**Odborné práce** o metonymii“

AJ: „Some **scholars** argue that hypocoristics...“ (Janda 2011, s. 368)

ČJ: „podle názoru některých **odborníků** by...“

Ke sjednocení výrazu synonym došlo u pojmů „articles“ a „studies“, které jsou shodně překládány jako „(odborné) studie“.

4.2.3. Transpozice

Postup **transpozice** (podle Knittlové (2010, s. 19)) vychází z nutných gramatických změn vycházejících z typologické odlišnosti jazyků. Transpozice může být dále rozdělena na transpozici slovnědruhovou a gramatickou. Postup transpozice byl používán nejčastěji při restrukturalizaci věty, kdy se odlišná gramatická stavba projevila na použitých slovech a jejich formě (např. analytické tvary verb). Jako příklad slovnědruhové transpozice můžeme uvést následující překlad, kdy se původní verbální adjektivum zaměnilo za verbum:

AJ: „No **existing** work takes a systematic approach to metonymy in word-formation.“ (Janda 2011, s. 363-364)

ČJ: „**Neexistuje** práce, která by se pokusila o systematický přístup k metonymii ve slootovorbě.“

4.2.4. Explicitace

Při explicitaci dochází k dodání vysvětlení pojmu, případně dodání dalších upřesnění. Tímto je explicitace velmi blízká amplifikaci, která spočívá obecně v rozšíření výchozího textu. Typickým příkladem v této práci bylo kompaktní vyjadřování angličtiny, které není v češtině přijatelné. K explicitaci došlo v následujícím příkladu:

AJ: „For example, there is a Russian relational adjective suffix, which can be realized as -nyj or -noj depending **upon stress**; thus ...“ (Janda 2011, s. 370-371)

ČJ: „Například jeden ruský sufix relačních adjektiv může být realizován jako -nyj nebo -noj v závislosti **na umístění přízvuku**, tudíž ...“

Velmi často se explicitací řešilo úsporné vyjadřování autorky, kdy bylo v češtině nutné daný výraz upřesnit substantivem, a to jednak pro jasnost označení, jednak z praktických důvodů plynoucích ze skloňování - vyjádření „derivované ze substantiva *beran*“ je mnohem přijatelnější než alternativní „derivované z *berana*“.

AJ: „PRODUCT FOR LOCATION is not found in Russian or Norwegian, and CONTAINED FOR CONTAINER is not found in Norwegian.“ (Janda 2011, s. 387-388)

ČJ: „**Vztah** VÝROBEK MÍSTO MÍSTA není přítomný v ruštině ani norštině, v které nenalezneme ani **vztah** OBSAH MÍSTO NÁDOBY.“

AJ: „For example, Czech *beranina* (derived from *beran* ‘ram’).“ (Janda 2011, s. 371)

ČJ: „Například české **slovo** *beranina* (derivované ze **substantiva** *beran*)“

4.3. Pozice autora

Způsob sebe prezentace autora je možná pro českou tradici odborného textu nezvyklý, jelikož respektuje původní autorčin text. Osobní vyjadřování, které autorka používá, je mnohem častější právě u anglofonních lingvistů. V češtině není nepřijatelné, jen poněkud nezvyklejší (Dontcheva-Navratilova 2014, s. 55) V rámci tohoto přístupu bylo učiněno několik změn za účelem vyšší míry jasnosti textu. Autorka mluví o vlastní studii jako o „this study, present study“, nicméně v některých kontextech není jasné, jestli se odkazuje k předkládané studii, či k jiným, citovaným studiím. V těchto případech byly reference k vlastní studii autorky v některých případech pozměněny na „moje studie“. Příklad tohoto postupu je uvedený níže:

AJ: „**The present** article builds upon these achievements and takes the study of metonymy in word-formation in a new direction by applying a system-wide approach.“ (Janda 2011, s. 354)

ČJ: „**Moje** studie staví na těchto objevech a pomocí aplikace celosystémového přístupu posunuje metonymii ve slovtvorbě novým směrem.“

Tento postup by byl již méně přijatelný v práci, ve které by se pozice autora soustavně realizovala neautoritativně a odosobněně. Nicméně u studie Laury Janda se vyskytuje jak autorský plurál, tak první osoba, proto je tato strategie přijatelná. V textu se běžně vyskytuje první osoba, viz následující příklad:

AJ: „**I present** a metonymic classification...“ (Janda 2011, s. 359)

ČJ: „**Předkládám** metonymickou klasifikaci...“

AJ: „**I begin** this article with...“ (Janda 2011, s. 362)

ČJ: „Tuto studii **zahájím**...“

Vzhledem k tomu, že autorka svoji pozici nijak neoslabuje, přistoupilo se v několika případech u překladu k použití první osoby i v případě, kdy tak sama autorka neučinila, ale v kontextu češtiny se toto řešení jevílo lepší než pasivní konstrukce.

AJ: „... for the purposes of this article, such segmentation **has not been attempted**“ (Janda 2011, s. 360)

ČJ: „Z tohoto důvodu **jsem** pro účely této studie od segmentace **ustoupila**.“

AJ: „... **it was decided** to recognize...“ (Janda 2011, s. 371)

ČJ: „... **rozhodla jsem se** přiřadit...“

4.4. Přechylování

V překladu bylo ustoupeno od přechylování, a to zejména kvůli jménu samotné autorky. Laura Janda sama ve svých česky publikovaných textech přechylování nepoužívá a toto rozhodnutí bylo respektováno i zde. Bylo nutné zohlednit i další ženská příjmení zmíněná v intertextových referencích. Postup lze nejlépe vidět na následující části z kapitoly 2.2:

AJ: „**Rasch** (1977) provides a classification of Russian deverbal nouns using terms remarkably similar to those used in both Peirsman and Geeraerts (2006) and the present study (including ACTION, STATE, EVENT, AGENT, INSTRUMENT, LOCATION). **She** attempts a transformational grammar account of this subsystem of Russian word-formation...“ (Janda 2011, s. 365)

ČJ: „**Barbara Rasch** (1997) poskytuje klasifikaci ruských deverbálních substantiv pomocí termínů, které jsou značně podobné těm používaným v Peirsmanovi a Geeraertsovi (2006) a v mé studii (zahrnují termíny DĚJ, STAV,

UDÁLOST, AGENS, INSTRUMENT, MÍSTO). **Rasch** se pokouší k tomuto subsystému ruské slovtvorby přistupovat pomocí transformační gramatiky.“

Ve výchozím textu je pohlaví citované autorky jasné z druhé věty, kde je explicitně obsaženo ve formě zájmena. V češtině bylo nutné znovu použít celé jméno, jelikož čeština by tuto situaci klasicky řešila větou bez zjevného podmětu („Pokouší se k tomuto subsystému,...“), což by ale v textu tak bohatém na informace a reference mohlo vést ke zmatení čtenáře. Vhodnějším řešením je tedy znovu uvést jméno osoby, o které se mluví. Tímto zmizelo gramatické vyjádření pohlaví, které bez přechylování není zjevné. Řešením se jevílo uvést autorčino rodné jméno, z kterého je její pohlaví už jasně patrné. Tento postup, tedy uvedené celého jména autorek, byl aplikován i dále v překladu, s výjimkou jasně femininních jmen (např. Švedova).

4.5. Terminologie

Jak bylo uvedeno výše, jednou ze strategií překladu bylo sjednocení textu s českou lingvistickou tradicí, což spočívá mimo jiné ve vyhledání a použití zavedených termínů místo jejich zcela nového a možná nepřesného překladu. V menším měřítku se stejná strategie použila v rámci díla Laury Janda, která publikovala několik studií (např. české resumé u Janda 2010) a prezentací v češtině. Z těchto dílčích paralelních textů čerpaly zejména překlady terminologie v kapitálkách, označující termíny vztahující se ke klasifikaci metonymických vztahů. Formát „X MÍSTO Y“ byl také převzat z českého textu autorky (Janda 2010).

Následující tabulka shrnuje terminologii v kapitálkách a zdroj překladů. První část tabulky je přehled terminologie, která byla převzata z prací Laury Janda, druhá část jsou pak překlady termínů, které se v paralelních textech nevyskytly, nebo byly přeloženy jiným způsobem (tyto termíny jsou v obou částech tabulky podtrženy).

1. Překlady podle paralelních textů	
ACTION	DĚJ
CHARACTERISTIC	VLASTNOST
ABSTRACTION	ABSTRAKCE
ENTITY	ENTITA

<u>INSTRUMENT</u>	<u>NÁSTROJ</u>
EVENT	UDÁLOST
LOCATION	MÍSTO
PRODUCT	VÝROBEK
<u>AGENT</u>	<u>ČINITEL</u>
CONTAINED	OBSAH
CONTAINER	NÁDOBA
POSSESSOR	MAJITEL
STATE	STAV
PART	ČÁST
WHOLE	CELEK
MATERIAL	HMOTA
LOCATED	UMÍSTĚNÉ
QUANTITY	MNOŽSTVÍ
2. Vlastní překlady	
TIME	ČAS
MANNER	ZPŮSOB
POSSESSOR	POSESOR
POSSESSED	POSESUM
OBJECT	OBJEKT
ADJACENT/SINGLE ENTITY	PŘILEHLÁ/JEDNOTLIVÁ ENTITA
CHANGE STATE	ZMĚNA STAVU
PATIENT	PATIENS
COLLECTION	SBÍRKA
GROUP	SKUPINA
LEADER	VŮDCE
PROCESS	PROCES
PARTICIPANT	ÚČASTNÍK
QUANTITY	MNOŽSTVÍ
<u>INSTRUMENT</u>	<u>INSTRUMENT</u>
<u>AGENT</u>	<u>AGENS</u>

V rámci intence sjednocení úzu byly ve srovnání s překladem Laury Janda učiněny změny, konkrétně v pojmech AGENS, PATIENS, INSTRUMENT, POSESOR a POSESUM. Tyto termíny jsou zavedené v české syntaktické tradici a vzhledem k tomu, že jiné lingvistické pojmy (slovní druhy) byly zachovány v latinské podobě, bylo vhodné tak učinit i zde. Toto rozhodnutí má i pragmatický rozměr, a to důvod, že v češtině neexistuje vhodný jednoslovný překlad pro pojem „patient“, a z praktického hlediska je latinská terminologie vhodnější pro zachování původního formátu tabulek.

Kromě sjednocení překladu s autorčinými pracemi bylo cílem jej sjednotit i se širší lingvistickou tradicí, byly tedy přežaty již zavedené překlady daných pojmů, případně byl použit původní pojem, pokud pocházel z češtiny. Autorka několikrát odkazuje na teorie Miloše Dokulila a zmiňuje jeho pojem „word-formational families,“ tedy jeho „slovotvorné čeledi“ (Dokulil 1962, s. 13). Stejný postup, tedy dohledání původních autorových termínů, lze pozorovat v následujícím úseku (konkrétní výrazy jsou tučně zvýrazněny):

AJ: „Dokulil presents a set of terms used to define the relationships between the „**mark**“ (= source) and the „**base**“ (= target), and he analyzes derived words in terms of „**onomasiological types**“, which contain a semantic relationship, a word-class relationship, and an affix. However, Dokulil’s set of terms is very small and very abstract, consisting of only four items: „**substance**“, (substantives), „**quality**“ (adjectives), „**action**“ (verbs) and „**circumstance**“ (adverbs).“ (Janda 2011, s. 366)

ČJ: „Dokulil předkládá sadu termínů pro definici vztahů mezi „**příznakem**“ (= zdrojem) a „**bází**“ (= cílem) a derivovaná slova analyzuje v rámci „**onomaziologických kategorií**“, které obsahují sémantický vztah, slovnědruhový vztah a afix. Dokulilova sada termínů je nicméně velice malá a vysoce abstraktní, sestává z pouze čtyř položek: **kategorie substance** (substantiva), **kategorie vlastnosti** (adjektiva), **kategorie děje** (verba) a **kategorie okolnostního určení příznaku** (adverbia).“

Oproti výchozímu textu přibylo upřesnění (explicitace) položek jako kategorií, což plyne jednak z méně nominálního charakteru češtiny (viz podkapitola o explicitaci), jednak z pojmosloví, které používá Dokulil v citovaném *Tvoření slov v češtině* (1962).

Laura Janda své překlady Dokulilovy terminologie označila uvozovkami, což je postup, který je aplikován i u vlastních překladů terminologie dále v práci. V případě, že daný pojem nemá zavedený český překlad, bylo jeho původní znění ponecháno v závorce, pro větší přehlednost v případných budoucích nesoustavnostech mezi různými překlady daných autorů. Viz následující příklady:

AJ: „Mel’čuk’s (1996) „**Lexical Functions**“ treat semantic relations...“ (Janda 2011, s. 366)

ČJ: „Mel’čukovy (1996) „**lexikální funkce**“ („**Lexical Functions**“, „**LFs**“) pokládají sémantické vztahy ...“

V případě překladu Jakobsonova pojmu „contiguity“ nastal problém, jelikož se pro tento pojem používají dva překlady, a to „soumeznost“ a „styčnost“. Autoři knihy *Znaky, obrazy a stíny slov* situaci popisují následovně: „Miroslav Červenka, Milada Chlíbcová a Terezie Pokorná přeložili Jakobsonův pojem „contiguity“ jako „soumeznost“, překladatel Metzovy knihy ho zase překládá jako „styčnost“. Abychom situaci nekomplikovali, používáme oba ekvivalenty, které je třeba chápat jako synonyma.“ (Michalovič a Zuska 2009, s. 48). Stejný postup byl použit v tomto překladu, tedy byly uvedeny obě varianty. Výjimkou je citace z Jakobsonovy studie *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, která byla celá převzata z Červenkova překladu (Jakobson 1995), a tudíž zde nalezneme pouze „soumeznost“.

4.6. Překlad norských příkladů

U norštiny nenastaly podobné problémy jako u ruštiny, jelikož zde nenacházíme rozdílný úzus přepisu jazyka. V jednom případě bylo potřeba vyhledat radu rodilého mluvčího, kdy nebylo z příručních (Vrbová 1999) ani internetových slovníků⁵ jasné, jaký je správný překlad slov „stifte“ a „stiftelse“. Podle studie první

⁵ <http://norge.cz/norsko-cesky-slovník-on-line> a <http://slovníky.lingea.cz/Norsko-cesky>

uvedené slovo znamená „to establish“ (založit) a druhé „establishment“ (zřízení). Zpětný překlad pro ověření ale neodpovídal a dvojice českých (i anglických) slov odpovídala norskému „etablere“ a „etablering“. Po konzultaci s rodilým mluvčím vyplynulo, že se tyto dva odlišné překlady liší svou stylistickou kvalitou, kdy „etablere/etablering“ je stylu formálního a „stifte/stiftelse“ neformální, což ovšem nebylo ve slovnících zmíněno.

4.7. Rovina syntaktická a textová

Nejvýraznější změny nastaly v syntaktické struktuře textů, a to s ohledem na odlišné typologie a úzus daných jazyků. V mnoha případech bylo nezbytné změnit pozici tématu a rématu, např. v následujícím příkladu:

AJ: „The **grammars** lump together suffixes **when** variation is due to morphophonemic, prosodic or orthographic alternations.“ (Janda 2011, s. 370)

ČJ: „**Pokud** variace sufixu vyplývá z morfofonemických, prozodických nebo ortografických alternací, bývá **gramatikami** klasifikován jako jeden morfém.“

V následujícím příkladu bylo nutné zaměnit pozice tématu (předpokládání autonomního modulu jazyka) a rématu (vysvětlení lingvistických jevů z hlediska obecných kognitivních strategií). Jde o typický příklad situace, kdy je v angličtině i pořadí réma-téma zcela přijatelné, zatímco v češtině by působilo přinejmenším rušivě.

AJ: „A foundational goal of cognitive linguistics is to explain linguistic phenomena in terms of general cognitive strategies **rather than postulating an autonomous language module.**“ (Janda 2011, s. 359)

ČJ: „**Spíše než předpokládání autonomního modulu jazyka** je primárním cílem kognitivní lingvistiky vysvětlení lingvistických jevů z hlediska obecných kognitivních strategií.“

V některých případech bylo nutné vytvořit souvětí, jelikož angličtina danou gramatickou strukturu vyjadřovala polovětami a infinitivními strukturami, které sice

nacházíme i v češtině, ale ne vždy se dají použít jako ekvivalent pro anglické případy a jejich nadužití může vést k nižší srozumitelnosti textu:

AJ: „The system of classification is **designed to maximize** comparison between lexical and word-formational metonymy.“ (Janda 2011, s. 359)

ČJ: „Systém klasifikace je **navržen tak, aby** umožnil co nejvyšší úroveň srovnání mezi lexikální a slovtvornou metonymií.“

Dílčí úpravy nastaly v případě nutnosti rozdělení souvětí na menší části, nebo naopak sjednocení kratších vět do kohezního celku:

AJ: „There are many such examples of relations among the current approaches to metonymy. For the purposes of the present study, the differences between these approaches are not crucial.“ (Janda 2011, s. 363)

ČJ: „Současné přístupy k metonymii mají mnoho podobných styčných bodů, nicméně pro účely této studie nejsou rozdíly mezi těmito přístupy zásadní.“

4.8. Grafická podoba textu

Členění výchozího textu bylo zcela zachováno. Tabulky byly znovu vytvořeny v textovém editoru, ale kvůli odlišnému formátu této diplomové práce (okraje, velikost písma a řádků) se změnilo jejich umístění a obecně zabírají více prostoru, než tomu bylo ve výchozím textu. Nicméně jejich přibližné umístění bylo zachováno. K výraznějším změnám došlo jen po typografické stránce, kdy se psaní velkých písmen u „Section“ a „Table“ přizpůsobilo českému psaní „kapitola“ a „tabulka“ s malým počátečním písmenem a formát uvozovek (‘ ’ a “ ”) byl převeden na české uvozovky (jednotně jako „ “). Formát příkladů z cizích jazyků byl převzat bez změn, tedy v následující podobě: *příklad* „překlad do češtiny“. Bylo taktéž zachováno číslování kapitol (které tak neodpovídá číslování kapitol v rámci této diplomové práce). Důvodem bylo zachování samostatnosti překládané studie, tak, aby bylo možné ji číst bez kontextu diplomové práce. Druhý důvod byl ryze

praktický: přečíslování kapitol studie podle formátu diplomové práce by si vyžádalo četné zásahy do textu práce a vnitřních odkazů na kapitoly.

4.9. Komentáře k obsahové stránce

Při překladu samozřejmě není vhodné do textu obsahově zasahovat (jediné případy, kdy došlo k zásahu, který nebyl podmíněný překladem samotným, jsou v překladu označeny poznámkami překladatelky, šlo ale jen o dvě formální záležitosti), proto veškeré komentáře k obsahu a ke sporným místům, o kterých lze polemizovat, budou shrnuty v následující kapitole.

První poznámka směřuje k formální stránce a způsobu označování sufixů a koncovek slov. Laura Janda v poznámce pod čarou svůj postup vysvětluje následovně: „Zatímco v některých příkladech by bylo smysluplné rozlišovat mezi sufixem a koncovkou (jako je ruské *-nica*, které se dá rozložit na *-nic-a*), komplexní morfofonemika činí toto rozlišování obtížným a v některých případech nepřirozeným. Z tohoto důvodu jsem pro účely studie od segmentace ustoupila.“ (Janda 2011, s. 360). Vysvětluje tedy, že v mnoha případech komplexnost koncovek a sufixů flektivních jazyků neumožňuje jejich jednoduché oddělení, které by bylo možné například u morfologicky přehlednější angličtiny. Komplexní jednotky, jako je „-nica“ či „-ica“ Janda označuje souhrnně jako „sufixy“, což bylo zachováno i v překladu.

S definicí či ohraničením afixů souvisí i další problematická část, a to poněkud zjednodušené pojetí derivace a flexe u flektivních afixů. Janda uvádí, že „ruština a čeština jsou vysoce flektivní jazyky, které vyžadují, aby slovo mělo kmen vyjadřující slovní druh, ke kterému se přičleňují flektivní afixy“, (Janda 2011, s. 361) s čímž lze polemizovat oprávněnou námitkou, že v mnohých případech se flektivní afixy nepřipojují přímo ke kmeni slov, například ve slově květináč (genitiv květináče), který Janda uvádí výše jako příklad metonymie.

I v případě sloupce sufixů v tabulce 1 lze mít námitky proti označení sufixy, zejména u nulového sufixu v ruském příkladu *vchodit'-vchod*, kde nejde o slovotvorný sufix, nýbrž o jednu ze 14 koncovek (tedy formantem je celá deklinace, tedy celá změna morfologické charakteristiky, včetně změny flexe). Janda v kapitole 3.1 uvádí následující: „V této studii se nebudu vyjadřovat k otázce, jestli

nulové morfémy existují, nebo ne, nicméně existenci konverze ve všech třech jazycích vnímám jako důkaz, že studie slovo tvorby nezahrnující konverzi by nebyla kompletní“ (Janda 2011, s. 368), nicméně ve svých databázích konverzi zahrnuje a s nulovými sufixy v textu pracuje. Možným řešením této nejasnosti může být skutečnost, že Janda v této studii nerozlišuje mezi koncovkami a sufixy, a tento nulový formant se nachází ve sloupci sufixů jen z formálních důvodů.

K drobnému posunu významu došlo v případě univerbizace, viz příklad:

AJ: „All data in this study involve examples containing only one stem to which a suffix is added, thus excluding compounding. This means that **univerbations** such as Russian ‘pjatiletka (‘five-years’ -ka)’ are not represented, despite the fact...” (Janda 2011, s. 368)

ČJ: „Veškerá data v této studii zahrnují příklady, které obsahují pouze jeden kmen, ke kterému se připojuje sufix. Složeniny jsou tudíž vynechány. Z toho vyplývá, že **univerbizace**, jako ruské *pjatiletka* „pětiletka“, nejsou zahrnuty, ačkoliv...”

Rozdílnost zde spočívá v odlišnostech anglické a české definice univerbizace. V české lingvistické literatuře je univerbizace definována jako „přechod sousloví v jednoslovnou pojmenovávající jednotku v rámci jazykového systému, např. metrický cent > metr, vysoká škola > vysoká“ (Lotko 2003, s. 121), ale typicky ve výsledném pojmenování nacházíme jen prvky prvního členu sousloví, nikoliv smíšeninu všech. Angličtina obvykle používá univerbizaci ve smyslu „unifikace syntaktické fráze nebo konstrukce v jedno slovo“ (Brinton 2005, s. 48). Rozdílnost definice ve své práci o slovanské slovo tvorbě Peter O. Müller shrnuje následovně: ve slovanských jazycích je univerbizace chápána jako proces, při kterém se víceslovný (analytický) výraz nahradí kratším, syntetickým vyjádřením. Ve srovnání s tím jiné studie a jiné jazyky (angličtina) používají tento termín ve smyslu procesu a výsledku slovo tvorby spočívajícím v kontrakci slov v slovo jediné (například anglické „anytime (any time), whenever (when ever), everyday (every day)“) (Müller 2015, s. 742). Anglická definice, používaná Laurou Janda, používá tuto druhou, poněkud širší definici.

Poslední bod komentářů k obsahové stránce textu směřuje k vymezení terminologie, kterou Laura Janda používá v kapitálkách. Například v tabulce 8 Janda uvádí dvojice *létat-letadlo* a *plavat-plavidlo*. Rozdíl mezi nimi spočívá podle ní v tom, že *letadlo* je INSTRUMENT nahrazující DĚJ, zatímco PLAVIDLO je skupina nahrazující DĚJ. Lze namítnout, že letadlo a plavidlo jsou paralelní příklady, nicméně Janda v anglické glose upřesňuje, že u plavidla jde o „všechny typy lodí“. Z tohoto důvodu zde byla pro toto upřesnění významu slova glosa zanechána, jelikož v opačném případě by rozdíl mezi plavidlem a letadlem nebyl zjevný. Mnohem méně jasné je řešení příkladu v tabulce 13, kdy je *kráva* uvedena jako POSESOR a *kraví* jako POSESUM. Spíše než o takový vztah vlastnictví jde o generické vlastnictví nebo vlastnost, jelikož lze polemizovat o tom, jestli je například „kraví mléko“ opravdu majetkem krávy, či jejím produktem (a nakonec by v extrémním případě mohla být kráva, jejímž jediným účelem je poskytovat mléko, označena i jako INSTRUMENT získávání mléka). Podobně nejasné určení je (stále v tabulce 13) označení *pískoviště* jako NÁDOBY. Zde opět záleží na naší definici pískoviště, které nemusí být nezbytně pevně ohraničené a zejména v případě větších pískovišť se nabízí spíše označení MÍSTO.

4.10. Dílčí závěr

Kapitola 4 zahrnula veškeré komentáře k překladu a objasnila různé překladatelské postupy, které byly v této diplomové práci použity. Náročnost překladu vyplývá z obsahové stránky textu, protože výchozí text předpokládá znalost terminologie a orientaci v popisované oblasti lingvistiky. Pro překlad bylo tedy zcela nezbytné orientovat se v problematice a terminologii. Jednotlivé popisované jevy byly v kapitole sdruženy podle tematické souvislosti, představeny byly i vybrané překladatelské postupy.

5. Překlad: Metonymie ve slovtvorbě*

LAURA A. JANDA

Abstrakt

Spíše než předpokládání autonomního modulu jazyka je primárním cílem kognitivní lingvistiky vysvětlení lingvistických jevů z hlediska obecných kognitivních strategií (Langacker 1987: 12–13). Metonymie je považována za jednu z tvůrčích schopností kognice (Langacker 1993: 30, 2009: 46–47). Zatímco se většina odborných prací o metonymii zaměřuje na lexikální metonymii, tato studie zkoumá systematickou přítomnost metonymie ve slovtvorbě. Zastávám názor, že v mnoha případech lze sémantický vztah mezi kmeny, afixy a slovy, která tvoří, analyzovat v rámci metonymie, a že taková analýza poskytuje lepší, důkladnější klasifikaci než tradiční popisy slovtvorby. Předkládám metonymickou klasifikaci sufixální slovtvorby ve třech jazycích: ruštině, češtině a norštině. Systém klasifikace je navržen tak, aby umožnil co nejvyšší úroveň srovnání mezi lexikální a slovtvornou metonymií. Toto srovnání je dokladem pro další stěžejní tvrzení kognitivní lingvistiky, a to že gramatika (v tomto případě slovtvorba) a lexikum tvoří kontinuum (Langacker 1987: 18–19). Ve své práci ukazují, že metonymické vztahy v těchto dvou doménách mohou být popsány takřka identickými termíny. Přestože jsou mnohé metonymické vztahy sdíleny lexikálními i gramatickými doménami, některé jsou specifické jen pro jednu doménu, a obě domény vykazují rozdílné preference pro zdrojové a cílové koncepty. Mimoto shledávám škálu metonymických vztahů vyjádřených ve slovtvorbě rozmanitější, než jak bylo prokázáno v lexikální metonymii. I přes typologické rozdíly je napříč zkoumanými jazyky pozoruhodná podobnost ve slovtvorné metonymii, i když všechny taktéž vykazují jistou míru jazykově specifického chování. Ačkoliv se tato studie omezuje na tři indoevropské jazyky, cílem je vytvořit klasifikační systém, který by mohl být aplikován (případně s úpravami) napříč širším spektrem jazyků.

* Korespondenční adresa: HSL fakultet, University of Tromsø, 9037 Tromsø, Norsko. Email: <laura.janda@uit.no>. Web: <http://hum.uit.no/lajanda>. Poděkování: děkuji Dirku Geeraertsovi, Tuomasi Huumovi, Ronaldu Langackerovi, Tore Nesseltovi a Günteru Raddenovi za komentáře k dřívější verzi této studie. Také děkuji anonymnímu recenzentovi, zástupci šéfredaktora a redaktorovi *Cognitive Linguistics*.

Klíčová slova: Metonymie; slootovorba; morfologie; sufixace; ruština; čeština; norština

1. Úvod

Metonymie je inferenční vztah mezi dvěma koncepty: zdrojový koncept je přímo pojmenován a poskytuje mentální přístup k cílovému konceptu v daném kontextu (Kövecses a Radden 1998: 39–40, Radden 2009: 202).⁶ V lexikální metonymii je zdroj koncept nejčastěji spojovaný s vysloveným slovem, cíl je zprostředkovaný význam a kontext je zbývající část promluvy. Ve slootovorbě zdroj odpovídá zdrojovému slovu, na němž je založena derivace. Kontext pro metonymický vztah je afix a cíl je koncept spojovaný s derivovaným slovem. Soubor příkladů v angličtině, ruštině a češtině ilustruje dva metonymické vzorce typu ZDROJ MÍSTO CÍLE a jejich funkci jak v lexiku, tak ve slootovorbě.

(1) ČÁST MÍSTO CELKU

- a. Ang.: *We need a good head for this project.* „Potřebujeme na tento projekt nějakou chytrou hlavu.“
- b. Rus.: *brjuchan* („břicho“-an) „osoba s velkým břichem, břicháč“
- c. Čes.: *břicháč* („břicho“-áč)

(2) OBSAH MÍSTO NÁDOBY

- a. Ang.: *The milk tipped over.* „Převrhlo se mléko“ (srov. Peirsman a Geeraerts 2006: 281)
- b. Rus.: *sacharnica* („cukr“-nica) „cukřenka“⁷
- c. Čes.: *květináč* („květin(a)“-áč)

⁶ Předchozí odborné práce, jako například Kövecses a Radden (1998) používají termín „vehicle“ („nositel“) místo „zdroj“ („source“). Nicméně současná praxe v kognitivní lingvistice preferuje užívání termínu „zdroj“ („source“) (srov. Panther a Thornburg 2009; Radden 2009; Barnden 2010).

⁷ Zatímco v některých příkladech by bylo smysluplné rozlišovat mezi sufixem a koncovkou (jako je ruské *-nica*, které se dá rozložit na *-nic-a*), komplexní morfonemika činí toto rozlišování obtížným a v některých případech nepřírozeným. Z tohoto důvodu jsem pro účely studie od segmentace ustoupila.

Příklady ruské a české dokládají metonymii ve slovtvorbě, zatímco anglický příklad ilustruje lexikální metonymii. V příkladech (1) a (2) jsou zdroje použity ke zpřístupnění cílů. Příklady v (1) obsahují zdroj, který pojmenovává ČÁST, ale je použit pro zpřístupnění CELKU jako cíle. Když potřebujeme chytrou osobu pro projekt, právě hlava (konkrétně mozek v ní) je nejvýznamnější, tudíž můžeme použít část těla pro označení celé osoby. Ruské a české příklady ukazují podobnou metonymii typu ČÁST MÍSTO CELKU, při které je celá osoba identifikována nejvhodnější částí těla. Podržené části jsou kořeny slov, které vyznačují zdroj v těchto dvou jazycích. Substantiva v příkladech jsou derivována ze slov znamenajících *břicho*, rusky *brjucho*. Zdroj v příkladu (2) je obsah nádoby, který je tímto zpřístupněn jako cíl. To, co se převrhlo a vylilo, nebylo mléko samo o sobě, nýbrž sklenice nebo láhev. Slovtvorba provádí paralelní metonymii OBSAH MÍSTO NÁDOBY v ruských a českých příkladech, které jsou odvozeny ze slov *sachar* („cukr“) a *květina*. Srovnání českých příkladů v (1c) a (2c) ilustruje důležitý bod slovtvorby. Za povšimnutí stojí, že stejný sufix, *-áč*, signalizuje dvě různé metonymie. Tento sufix může dokonce signalizovat třetí metonymii, VLASTNOST MÍSTO ENTITY, jak dokazuje příklad *naháč*, odvozený z adjektiva *nahý*. Ruský sufix v příkladu (2b), *-nica*, rovněž signalizuje tři různé metonymie, a velmi blízký sufix *-ica* je spojen s jedenácti metonymiemi. Mnohonásobné metonymické vzorce jsou pro sufiky běžné: norština má až jedenáct metonymií na daný sufix, u češtiny jich může být až patnáct a u ruštiny šestnáct (viz kapitola 3.4). Je zřejmé, že slovtvorné afixy mohou být pro identifikaci relevantní metonymie příliš vágní. Afixy jsou sub-lexikální a abstraktní, a z hlediska metonymie často dostatečně nespecifikují, o který vztah se jedná.

Za účelem prozkoumání systematického užití metonymie ve slovtvorbě předkládám studii sufixální derivace ve třech jazycích: ruštině (východoslovanský jazyk), češtině (západoslovanský jazyk) a norštině (germánský jazyk).⁸ Tyto jazyky byly vybrány s ohledem na teoretické a praktické důvody. Vybrané jazyky nám teoreticky dávají možnost srovnání jak jazyků úzce příbuzných (čeština a ruština), tak jazyků se vzdálenějším vztahem (slovanské a germánské). Můžeme tedy zaznamenat, že se jazyky, které mají v podstatě stejný inventář sufixů a obecné

⁸ Angličtina byla záměrně vynechána kvůli množství výpůjček, které silně ovlivnily její slovtvorný systém.

tendence, nechovají totožně. A naopak můžeme pozorovat, že jazyky s odlišnými tendencemi vykazují nápadné shody. Ruština a čeština jsou vysoce flektivní jazyky, které vyžadují, aby slovo mělo kmen vyjadřující slovní druh, ke kterému se přičleňují flektivní afixy. Slovanské jazyky dále mají lexika složená téměř zcela ze slovotvorných čeledí (Dokulil 1962: 14). Ve srovnání s tím norština užívá méně flexe a zaměřuje se spíše na skládání slov.⁹ I přesto v těchto třech jazycích dominují stejné metonymické vzorce. Z praktických důvodů byl výběr jazyků omezen mou jazykovou znalostí: podrobné informace potřebné k tomuto typu výzkumu vyžadují rodilou, či takřka rodilou znalost daného jazyka, jelikož relevantní data nejsou dostupná v sekundárních zdrojích.

Kromě odhalování mezijazykových a jazykově specifických vzorců metonymie ve slovotvorbě tato studie zjišťuje, že ve skutečnosti existuje ve slovotvorbě více typů metonymických vzorců než v lexikální metonymii, na kterou se dosud soustředila většina odborné práce. Ačkoliv se mnohé metonymické vzorce vyskytují jak v lexikálních, tak ve slovotvorných doménách, některé jsou specifické pouze pro jednu z nich.

Tuto studii zahájím stručným přehledem relevantních předchozích odborných prací v kapitole 2, vycházejícím jak z prací o metonymii (2.1) tak z prací o slovotvorbě (2.2). Kapitola 3 představuje komparativní empirickou studii metonymií značených sufixy v ruštině, češtině a norštině. Zmíním se o některých obecných otázkách a problémech, které nastávají při tvorbě databáze a klasifikace dat (3.1), poté nabídnu kvantitativní porovnání napříč třemi jazyky z hlediska metonymických vzorců (3.2), slovnědruhových vzorců (3.3) a vztahů sufixů k oběma typům vzorců (3.4). Analýza dat v kapitole 4 začíná komparací metonymií nacházejících se ve slovotvorbě a těch v lexiku (4.1). Zde ukáži, že metonymie je různorodější ve slovotvorbě než v lexiku a že distribuce metonymie ve slovotvorbě souhlasí s teorií prototypů, jak ji definují Peirsman a Geeraerts (2006). V kapitole 4.2 se zaměřím na směrovost metonymických vztahů ve slovotvorbě a její implikace. Relativní preference pro metonymické vzorce jsou částečně jazykově specifické, jak je vidět v kapitole 4.3. Závěry jsou shrnuty v kapitole 5.

⁹ Srov. Nessel (2010) pro porovnání ruské slovotvorby a norských složenin.

2. Relevantní předchozí odborné práce

V rámci této studie není možné dostatečně zhodnotit bohatost odborných prací na téma metonymie a slovtvorby. Mým cílem v této kapitole je navázat na relevantní předchozí výsledky, a zároveň upozornit na výrazné prázdné místo, které má tato studie zaplnit. Relevantní předchozí práce lze přibližně rozdělit na dvě skupiny: jedna se zaměřuje na metonymii a spojuje ji se slovtvorbou, zatímco druhá skupina je zaměřena na slovtvorbu, jen s několika málo zmínkami o metonymii. Tento přehled se zaměří hlavně na význačné práce, které nacházejí spojení mezi metonymií a slovtvorbou.

2.1. Odborné práce o metonymii

Práce pojednávající o metonymii byly většinou zaměřené na lexikální metonymii, na její popis a odlišení od metafory (srov. Lakoff a Johnson 1980; Lakoff 1987; Croft 1993; Kövecses a Radden 1998; Radden a Kövecses 1999; Seto 1999; Panther a Thornburg 1999, 2007; Barcelona 2002; Kövecses 2002; Barnden 2010). S jistou úrovní zobecnění se dají určit tři hlavní strategie klasifikací metonymie:

- Soumeznost/Styčnost (Jakobson [1956] 1980; Peirsman a Geeraerts 2006);
- Rámce/ICMS (Kövecses a Radden 1998; Radden a Kövecses 1999; Panther a Thornburg 1999; Barcelona 2002);
- Domény/Dominia (Croft 1993; Langacker 1993, 2009; Ruiz de Mendoza 2000).

Tyto strategie nejsou zcela oddělené a ani se v žádném případě navzájem nevylučují. Ačkoliv se Peirsman a Geeraerts (2006) zaměřili především na soumeznost, představují také soubor termínů (jako je DĚJ a ÚČASTNÍCI) které jsou kompatibilní s rámcovým přístupem. Croftova (1993; 348) definice metonymie jakožto mapování v rámci jednoho „doménového matrixu“ („domain matrix“) implicitně naznačuje soumeznost. Současné přístupy k metonymii mají mnoho podobných styčných bodů, nicméně pro účely této studie nejsou rozdíly mezi těmito přístupy zásadní. Moje studie v žádném případě nepopírá žádný z ostatních přístupů, spíše je rozvíjí. Uvedené strategie se v rámci kognitivní lingvistiky společně

podílely na modelu metonymie typu ZDROJ MÍSTO CÍLE, se kterým se pracuje v této studii.

Odborné práce na téma metonymie obecně upozorňují na metonymii jako na všudypřítomný a důležitý kognitivní proces, který motivuje lingvistické jevy. Langacker (1993: 30) stanovil v tomto směru uvažování následující: „Metonymie je převládajícím jevem, protože naše schopnost určit referenční body je fundamentální a všudypřítomná, a je vždy první na řadě, jelikož funguje jako užitečná kognitivní a komunikativní funkce.“ V roce 2009 svůj argument dále rozvedl, když prohlásil, že „výchozí stav jazyka je neurčitost“ (Langacker 2009: 45–46). Nicméně i přes tato a podobná tvrzení (srov. Radden 2005) bylo provedeno relativně málo analýz metonymie v mluvnici, zejména ve slovtvorbě. Neexistuje práce, která by se pokusila o systematický přístup k metonymii ve slovtvorbě. Existující práce jsou omezeny na jeden afix či na malou skupinu afixů, nebo se zaměřují na relativně okrajové subsystémy slovtvorby, jako je konverze nebo tvoření složenin.

Za pravděpodobně nejranější zmínku o metonymii ve slovtvorbě lze považovat tuto Jakobsonovu poznámku ([1956] 1980: 87): „Také odvozeniny z jednoho kořene jako písař – psaní – písmo jsou zpravidla v sémantickém vztahu soumeznosti.“ Pokud čteme mezi řádky, můžeme dojít k závěru, že Jakobson propojil slovtvorbu s metonymií, jelikož několik stran před tím ([1956] 1980: 84) popisuje metonymii jako vztah soumeznosti a uvedený příklad je z oblasti slovtvorby. Je to nicméně jen jedna dráždivá zmínka.

V kontextu podrobného rozboru lexikální metonymie v ruštině se Padučeva (2004: 147, 163) dvakrát zmiňuje, že metonymie vyjádřená v jednom jazyce lexikálně může být vyjádřena v jiném jazyce slovtvorbou. Například rozdíl mezi slovy *matin* „ráno“ a *matiné* „dopoledne“, který je ve francouzštině značen slovtvorbou, se v ruštině projevuje lexikální metonymií, kdy slovo *utro* „ráno“ zahrnuje obě použití slova. Na druhou stranu Padučeva (2004) poznamenává, že sémantický posun, který se v anglických slovech *grow* „růst“ (nepřechodné) a *grow* (např. „*pěstovat melouny*“) (přechodné) projevuje lexikálně, se v ruštině projevuje slovtvorbou, kdy první příklad je ekvivalentní slovu *rasti* „růst“ a druhý derivovanému slovu *vyrasčivat'* „pěstovat“.

Koch (1999) předkládá teoretický argument, že metonymie je všudypřítomná v ještě větší míře než metafora a že je obzvláště důležitá pro slovtvorbu. Svá tvrzení nicméně dokládá pouze několika příklady z historického vývoje francouzštiny. Basilio (2006) předkládá podobná tvrzení ohledně souvislosti metonymie (a metafory) se slovtvorbou, která ilustruje analýzou tří sufixů z brazilské portugalštiny: *-dor* (*vendedor*, „prodavač“), *-nte* (*tranquilizante*, „uklidňující“), a *-ista* (*pianista* „klavírista“). Tyto sufixy jsou částečně ekvivalentní anglickému sufixu *-er*, což je předmětem analýzy metafory a metonymie ve slovtvorbě, kterou provedli Panther a Thornburg (2002). Radden (2005) následně analyzoval metonymii v anglických derivacích sufixem *-able*. Jak Warren (1999) tak Dirven (1999) se zaměřují na konverzi (je také známa jako „nulová derivace“, tj. verba *clean* „čistit“ a *calve* „otelit se“ derivovaná z odpovídajícího adjektiva a substantiva) ve tvorbě anglických verb jako na příklad metonymie ve slovtvorbě. Dirven (1999: 280) jako hlavní hybnou sílu při procesu konverze určuje „metonymie dějových schémat“ („event-schema metonymy“). Tento proces probíhá třemi typy schémat: děj (zahrnuje participanty v události), místo a bytí. Všechna tři Dirvenova schémata souvisejí s mým modelem v kapitole 3 (srov. tabulka 3), jelikož se zde vyskytují opakující se vzorce kombinací ZDROJ MÍSTO CÍLE, které nachází Warren (1999: 124). Moje studie staví na těchto objevech a pomocí aplikace celosystémového přístupu posunuje studium metonymie ve slovtvorbě novým směrem.

2.2. Odborné práce o slovtvorbě

Pokud opět přistoupíme na jistou úroveň zobecnění, pak můžeme práce o slovtvorbě rozdělit na tradiční a teoretické. Většina tradičních prací o slovtvorbě v podstatě sestává ze seznamů afixů, ačkoliv poskytují množství konkrétních podrobností. Bývají organizovány ad hoc nebo idiosynkraticky, tudíž neumožňují mezijazykové, natož mezidoménové srovnání. Popisy sémantických rolí afixů bývají nahodilé, nekonzistentní, nebo ani nejsou přítomné. Nejvýznamnější je, že tyto práce nespojují slovtvorbu s kognitivním mechanismem, který by motivoval konzistentní strukturu, a zmínky o metonymii jsou vzácné.¹⁰

¹⁰ Výjimkou je Ljudmila Araeva (2009), která předkládá klasifikační systém po kemerský dialekt ruštiny. Identifikuje stovky „typů“, ale jen jednou (2009: 25) se zmiňuje o metonymii jako

Tradičními zdroji informací o slovo tvorbě v ruštině, češtině a norštině jsou jejich referenční gramatiky: Švedova (1980), Dokulil (1986), Faarlund a kol. (1997). Tyto práce jsou primárně organizovány podle slovních druhů, s jistými indikacemi sémantických rolí zdrojových a derivovaných slov. Totéž lze říct o většině ostatních prací, které se úžeji zaměřují na slovo tvorné systémy ruštiny a češtiny (Šanskij 1968; Townsend 1975; Janda a Townsend 2000; Townsend a Komar 2000; McFadden 1975; Maksimov 1975; Andrews 1996).

Dále je vhodné zmínit několik dalších prací, které souhlasí s mojí, zde předkládanou studií. Barbara Rasch (1997) poskytuje klasifikaci ruských deverbálních substantiv pomocí termínů, které jsou značně podobné těm používaným v Peirsmannovi a Geeraertsovi (2006) a v mé studii (zahrnují termíny ДЕЙ, СТАВ, УДАЛОСТ, АГЕНС, ИНСТРУМЕНТ, МІСТО). Rasch se pokouší k tomuto subsystému ruské slovo tvorby přistupovat pomocí transformační gramatiky. To se ale ukazuje jako nemožné, jelikož se nedají stanovit pravidla, která by dokázala předpovědět, který sufix bude značit jaký význam pro deverbální substantivum. Lönngren (1978) poznamenává, že ruské sufixy signalizují vztahy, které mohou být symetrické a nemohou být analyzované jako aditivní komponenty. Rozlišuje dvě skupiny vztahů tohoto druhu, které reflektují celkovou strukturu metonymií vyskytujících se v této studii: asociativní (které zhruba odpovídají metonymiím zahrnujícím ENTITY), a situativní (které zhruba odpovídají metonymiím založeným na verbu a jeho participantech).

Lipka (1990, citováno z Kastovsky [2005]), Dokulil (1962) a Mel'čuk (1996) předkládají relevantní teoretické modely slovo tvorby. Lipka, romanista, zastává eklektický přístup a kombinuje teorie strukturalismu, generativismu a teorii lexikálních polí za účelem vytvoření modelu sémantických struktur slov. Jeho práce se zaměřuje na konverzi a zahrnuje metaforu a metonymii jako systematické motivy pro tento subtyp slovo tvorby. Jeho model nicméně nepokrývá afixální slovo tvorbu a spřízněné přístupy (například Marchandův) jsou vesměs omezeny na složeniny (srov. Kastovsky 2005: 112–115).

o možném motivu vztahů mezi zdrojovým slovem a slovem derivovaným, a to pouze v souvislosti s třemi příklady vztahů typu CELEK MÍSTO ČÁSTI/ČÁST MÍSTO CELKU.

Český lingvista Dokulil je hlavním zastáncem onomaziologického modelu slovo tvorby, který podrobně popisuje ve své práci *Tvoření slov v češtině* z roku 1962. V jistém ohledu je jeho model paralelní s tím, který představuji v kapitole 3. Dokulil předkládá sadu termínů pro definici vztahů mezi „příznakem“ (= zdrojem) a „bází“ (= cílem) a derivovaná slova analyzuje v rámci „onomaziologických kategorií“, které obsahují sémantický vztah, slovnědruhový vztah a afix. Dokulilova sada termínů je nicméně velice malá a vysoce abstraktní, sestává z pouze čtyř položek: kategorie substance (substantiva), kategorie vlastnosti (adjektiva), kategorie děje (verba) a kategorie okolnostního určení příznaku (adverbia). Dokulil tedy místo snahy o jejich rozlišení sémantický a slovnědruhový aspekt slovo tvorby sjednocuje. Prohlašuje, že všechny vztahy jsou obousměrné, ale výsledných šestnáct možných kombinací je ilustrováno pouze hrstkou příkladů (Dokulil 1962: 32–33). V akademické mluvnici Dokulil (1986) pro organizaci popisu české slovo tvorby svůj onomaziologický model nepoužívá, proto je naše porozumění systémové aplikaci jeho modelu limitováno.

Mel'čukovy (1996) „lexikální funkce“ („Lexical Functions“, „LFs“) pokládají sémantické vztahy za paralelní matematickým funkcím. Mel'čukův model uvádí několik desítek lexikálních funkcí určených k popisu „všech typů skutečných lexikálních vztahů, které se vyskytují mezi lexikálními jednotkami („Lexical units“, „LU“) v jakémkoliv jazyce.“ Slovo tvorba je tedy pouze jedním z několika jevů, které tento přístup zahrnuje. Ačkoliv není metonymie přímo pojmenována, její podtyp „meronymie“ (vztahy typu část–celek) je rozlišena jako motiv pro pět lexikálních funkcí (srov. Wanner 1996: 6). Sám Mel'čuk (1996: 51–55) uvádí, že část lexikálních funkcí se slovo tvorbou souvisí (LFs 8–23), a je zde několik dalších pojmů (LFs 24–26, 39, 42), které by mohly být popsány za použití termínů navrhovaných v kapitole 3.

3. Empirické zkoumání slovo tvorby

Data o ruské, české a norské slovo tvorbě byla shromážděna především ze tří nejobsáhlejších a nejrespektovanějších gramatik těchto jazyků: Švedova 1980, Dokulil 1986 a Faarlund a kol. 1997.¹¹

¹¹ Děkuji Anně Baydimirove za pomoc s daty o ruských adjektivech a kontrolu zbývajících ruských dat. Dále děkuji Tore Nettetovi za kontrolu ruských dat. Samozřejmě nesu odpovědnost za jakékoliv omyly.

Zde představovaný klasifikační systém záměrně vychází z Peirsmana a Geeraertse 2006. Peirsman a Geeraerts shromáždili inventář vztahů vyskytujících se v lexikální metonymii, které jsou doloženy v odborných pracích.¹² Moje studie slovtvorby v ruštině, češtině a norštině je přímo inspirována jejich klasifikací, ačkoliv bylo nutné ji do jisté míry upravit, jak popisují v kapitole 3.2. Použití srovnatelné klasifikace maximalizuje možnosti srovnání mezi lexikální a slovtvornou metonymií.

3.1. Velikost a struktura databází

Stejně jako v jakékoliv jiné studii, i zde bylo nutné učinit řadu rozhodnutí pro definici jasného ohniska analýzy a struktury klasifikace. Pochopitelně vyvstalo i několik otázek a problémů. Tato kapitola vysvětluje způsob výstavby databází.

Předkládaná studie se omezuje na sufixální slovtvorbu, to však neznamená, že by ostatní afixy nebyly relevantní. Všechny tři zkoumané jazyky derivují slova i pomocí prefixů, a existují důkazy pro metonymii i v tomto subsystému slovtvorby (srov. Janda 2008; Nessel 2009). Nicméně povaha prefixů ve slovanských jazycích je zaměřena primárně na aspektuální derivaci a tudíž je značně odlišná od toho, s čím se setkáváme v jazycích germánských. Jelikož jsou sufixy odpovědné za většinu slovtvorby ve všech třech jazycích, toto omezení rozsahu studie umožňuje shromáždění největší a zároveň porovnatelné skupiny databází.¹³

Tato studie zahrnuje také „konverzi“ – slovtvorbu, které je dosaženo bez zjevného přidání sufixu. Rozhodnutí zahrnout konverzi bylo založeno na dvou faktorech. Za prvé, všechny tři jazyky konverzi využívají a výše zmíněné gramatiky ji uvádějí v popisech sufixální slovtvorby. Některé ilustrativní příklady jsou ruské *vchodit'* „vejít“ – *vxod* „vchod“ (metonymie DĚJ MÍSTO MÍSTA), české *péci* – *pec* (metonymie DĚJ MÍSTO INSTRUMENTU) a norské *søt* „sladký“ – *søte* „osladiť“ (metonymie VLASTNOST MÍSTO DĚJE; za povšimnutí stojí, že *-e* je koncovka infinitivu, nikoliv sufix). Za druhé, lingvistické teorie často popisují konverzi jako „nulovou derivaci“ (srov. Townsend 1975); tedy podle některých interpretací je to, co v těchto

¹² Ačkoliv Peirsman a Geeraerts (2006: 2007) uvádějí, že jejich inventář „nemá být v žádném smyslu vyčerpávající klasifikací typů metonymie,“ je to nejobsáhlejší dostupný systematický inventář a reprezentuje nejvíce (ne-li všechny) známých typů lexikální metonymie.

¹³ Za účelem soustavného přístupu k aspektuálním morfémům byla z této studie také vynechána slovanská semelfaktiva a imperfektivizující sufixy.

případech můžeme pozorovat, sufix, který nemá fonologickou podstatu. V této studii se nebudu vyjadřovat k otázce, jestli nulové morfémy existují, nebo ne, nicméně existenci konverze ve všech třech jazycích vnímám jako důkaz, že studie slovtvorby nezahrnující konverzi by nebyla kompletní.

Z této studie bylo vypuštěno množství druhů dat, jelikož nereprezentovala systematické jevy, nezahrnovala metonymické vztahy, nebo sahala mimo záběr této studie. Za účelem soustředění se na systematickou roli metonymie ve standardních registrech těchto třech jazyků byly vyřazeny izolované příklady vztahující se k pouze jedné lexikální jednotce, dialektismy, okasionalismy a příklady z vysoce příznakových registrů. Tvoření hypokoristik, komparativ a příslovčí bylo vynecháno z důvodu, že obvykle nesignalizuje metonymii.¹⁴ Taktéž byla vynechána slovtvorba, která mění pouze slovní druh a/nebo rod: příklady zahrnují deverbální substantiva, která nemají specializovaný význam, jako je například české *zazvonění* (derivované z verba *zazvonit*) a použití sufixů pro uskutečnění změny rodu, jako je tomu v případě *přítelkyně* (derivované ze substantiva *přítel*).

Veškerá data v této studii zahrnují příklady, které obsahují pouze jeden kmen, ke kterému se připojuje sufix. Složeniny jsou tudíž vynechány. Z toho vyplývá, že univerbizace, jako ruské *pjatiletka* „pětiletka“, nejsou zahrnuty, ačkoliv některé z nich, jako tento příklad, používají sufixální morfologii zahrnutou v databázi (srov. příklady ruského a českého sufixu *-ka* v poznámce pod čarou č. 9) [pozn. překl.: z důvodu formátování DP se tato poznámka posunula na číslo 14]. Důvodem pro omezení rozsahu studie je snaha omezit data pouze na příklady, které identifikují jeden zdroj, a tudíž nejlépe odpovídají lexikálnímu využití metonymie, což umožňuje srovnání napříč doménami. Mimo rozsah této studie jsou rovněž

¹⁴ Jak v ruštině, tak v češtině se shodné sufixy používají jak pro tvoření hypokoristik, tak pro signalizaci metonymie, srov. deminutivum *knížka/knižka* vytvořené pomocí sufixu *-ka* z ruského *kniga* a českého *kniha*. V ruštině i češtině vyjadřuje stejný sufix *-ka* hned dva metonymické vztahy, MATERIÁL MÍSTO ENTITY v ruském *žestjanoj* „plech“ – *žestjanka* „plechovka“ a DĚJ MÍSTO PRODUKTU v českém *sbírat* – *sbírka* (např. sbírka známek nebo mincí). Nicméně účelem hypokoristických tvarů je signalizovat pragmatické vztahy mezi účastníky mluvního aktu a objektem (Wierzbicka 1980: 53–60; Taylor 1995: 144–149), a podle názoru některých odborníků by vůbec neměly být rozlišovány jako typ slovtvorby (srov. Townsend 1975: 196; Dokulil 1962: 46–48). Tvoření komparativ a příslovčí je v rámci slovtvorby okrajové a pravděpodobně může být zahrnuto do flexe.

příklady, které vykazují shromažďování více sufixů, nebo řetězení metonymických vztahů.

Databáze reprezentují pouze typy. Každá položka v databázi je typem, tedy jedinečnou kombinací metonymického vzorce, slovnědruhového vzorce a sufixu. Jednotlivé položky jsou doloženy ilustrativními příklady. Tabulka 1 představuje vzorové položky odpovídající příkladům (1b)–(1c) a (2b)–(2c) a další přestavené dříve v této studii. Nevyskytují se zde žádné duplikace kombinací metonymického vzorce, slovnědruhového vzorce a sufixu. Nebyl učiněn žádný pokus o reprezentování množství příkladů dostupných ke každému typu, ani nebyl učiněn pokus o odhalení počtu výskytů takových příkladů. Oba druhy informací jsou jistě cenné, jelikož daný typ může mít pouze hrstku nebo naopak desítky či stovky příkladů, a zatímco některé exempláře budou mít nízkou frekvenci výskytu, jiné naopak vysokou. Samozřejmě že typ, který má pouze několik málo příkladů s nízkou frekvencí, má v jazyce jiný status než typ s mnoha příklady s vysokou frekvencí. Nicméně úkol shromáždění a zanalyzování těchto informací je mimo rozsah této studie.

Tabulka 2 představuje celkovou velikost databází. Nejpozoruhodnější rozdíl mezi počty typů je mezi slovanskými jazyky a jazykem germánským.¹⁵ Norština vyjadřuje mnoho konceptů, které se nachází i v ruských a českých databázích, jiným způsobem, konkrétně složeninami a frázemi. Podobná tendence spočívá v počtu sufixů identifikovaných v každém jazyce, jak je vidět v tabulce 2. Zatímco ruština a čeština mají přes 200 sufixů, které signalizují metonymii ve slovtvorbě, norština jich má jen 57.

Během shromažďování dat vyvstalo několik problémů s klasifikací, zejména při identifikaci sufixů a metonymických vzorců. Alomorfie a problémy ji provázející (primárně morfofonemické alternace a jednoduché vs. rozšířené verze sufixů) často znesnadňovaly rozhodnutí, jestli se má rozlišit jeden nebo více sufixů. V rámci

¹⁵ Je možné, že tři používané gramatiky nejsou stejně rozsáhlé ve svém pokrytí slovtvorby, což mohlo ovlivnit distribuci dat. I přesto tu jsou jasné důkazy (Dokulil 1962, 1986), že čeští a sovětské gramatikové byli ve velmi úzkém kontaktu, a mimoto relativní rozměry databází odpovídají mým zkušenostem jakožto nerodilému mluvčímu těchto třech jazyků. I přesto je vhodnější toto srovnání chápat jako pocitové, spíše než exaktní.

Tabulka 1. Vzorové položky databázi pro dříve uvedené příklady

Metonymický vzorec		Slovnědruhový vzorec		Sufix	Příklad		Jazyk
Zdroj	Cíl	Zdroj	Cíl		Zdrojové slovo	Derivované slovo	
ČÁST	CELEK	substantivum	substantivum	<i>(i)a/jan</i>	<i>brjucho</i> „břicho“	<i>brjuchan</i> „břicháč“	ruština
ČÁST	CELEK	substantivum	substantivum	<i>áč</i>	<i>břicho</i>	<i>břicháč</i>	čeština
OBSAH	NÁDOBA	substantivum	substantivum	<i>nica</i>	<i>sachar</i> „cukr“	<i>saxarnica</i> „cukřenka“	ruština
OBSAH	NÁDOBA	substantivum	substantivum	<i>áč</i>	<i>květina</i>	<i>květináč</i>	čeština
VLASTNOST	ENTITA	kvalitativní adjektivum	substantivum	<i>áč</i>	<i> nahý</i>	<i>naháč</i>	čeština
DĚJ	MÍSTO	verbum	substantivum	\emptyset	<i>vchodit'</i> „vejít“	<i>vchod</i> „vchod“	ruština
DĚJ	INSTRUMENT	verbum	substantivum	\emptyset (<i>fem.</i>)	<i>péci</i>	<i>pec</i>	čeština
VLASTNOST	DĚJ	kvalitativní adjektivum	verbum	$\emptyset e$	<i>søt</i> „sladký“	<i>søte</i> „osladit“	norština
HMOTA	ENTITA	relační adjektivum	substantivum	<i>ka</i>	<i>žestjanoj</i> „plechový“	<i>žestjanka</i> „plechovka“	ruština
DĚJ	VÝROBEK	verbum	substantivum	<i>ka</i>	<i>sbírat</i>	<i>sbírka</i>	čeština

Tabulka 2. Celková velikost databází z hlediska typů, metonymických vzorců, slovnědruhových vzorců a sufixů.

Jazyk	Počet typů	Počet metonymických vzorců	Počet slovnědruhových vzorců	Počet sufixů
ruština	747	110	32	274
čeština	562	106	23	207
norština	177	60	12	57

možností jsem postupovala podle konvencí tří referenčních gramatik, které kombinují jak sjednocovací („lumping“), tak rozdělovací („splitting“) přístupy. Pokud variace sufixu vyplývá z morfofonemických, prozodických nebo ortografických alternací, bývá gramatikami klasifikován jako jeden morfém. Například jeden ruský sufix relačních adjektiv může být realizován jako *-nyj* nebo *-noj* v závislosti na umístění přízvuku, tudíž následující dva příklady mají stejný sufix: *mesjačnyj* „měsíční“ (derivováno z *mesjac* „měsíc“, přes vztah ČAS MÍSTO VLASTNOSTI) a *oblastnoj* „oblastní“ (derivováno z *oblast'* „oblast“ přes vztah MÍSTO MÍSTO VLASTNOSTI). V případě sufixů a jejich rozšířených verzí se gramatiky naopak příklání k jejich rozdělování. Proto jsou ruské sufixy *-nica* v *saxarnica* „cukřenka“ a *-ica* v *teplica* „skleník“ (derivované z adjektiva *tjoplyj* „teplý“ přes vztah VLASTNOST MÍSTO MÍSTO) považovány za dva samostatné sufixy, i přes jejich etymologickou blízkost. Toto rozlišení je odůvodněno skutečností, že úvodní *n* nemůže být synchronně motivované (například kvůli alternaci) a protože škála metonymií těchto dvou příbuzných sufixů se liší.

Některá derivovaná slova obsahují vícere metonymie, které jsou rozlišeny pomocí kontextu. Například české slovo *beranina* (derivované ze substantiva *beran*) může signalizovat buď druh masa (ENTITA MÍSTO HMOTY) nebo druh zápachu (ENTITA MÍSTO ABSTRAKCE). Jelikož není v možnostech databáze tyto detailní nuance významu zachytit, rozhodla jsem se přiřadit k položce pouze jeden metonymický vzorec na položku, ale zároveň zahrnout dostatek položek na pokrytí všech možností.

Tabulka 3. *Klasifikační termíny pro zdroje a cíle*

Vztahující se k dějům	DĚJ, STAV, ZMĚNA STAVU, UDÁLOST, ZPŮSOB, ČAS
Vztahující se k participantům	AGENS, VÝROBEK, PATIENS, INSTRUMENT
Vztahující se k entitám	ENTITA, ABSTRAKCE, VLASTNOST, SKUPINA, VŮDCE, HMOTA, MNOŽSTVÍ
Vztahující se k ČÁSTI MÍSTO CELKU	ČÁST, CELEK, OBSAH, NÁDOBA, UMÍSTĚNÉ, MÍSTO, POSESUM, POSESOR

První (a často jediný) význam slova *beranina* uváděný ve slovnících, tedy druh masa, je tudíž uveden v souvislosti s touto položkou databáze. Typ entita místo abstrakce je pak v této souvislosti v databázi ilustrován jiným příkladem (*rybina*, derivované z adjektiva *rybí*).

Některá derivovaná slova mají jednoznačný význam, ale je těžké je klasifikovat. Například české slovo *pec* derivované z verba *péci* je v tabulce 1 klasifikováno jako typ DĚJ MÍSTO INSTRUMENTU. Ale *pec* není prototypem instrumentu a v závislosti na její velikosti může být vhodnější ji klasifikovat jako NÁDOBU nebo dokonce MÍSTO. Problémy tohoto typu jsou obzvláště časté v případě metonymií, které souvisí se vztahem ČÁST MÍSTO CELKU: OBSAH MÍSTO NÁDOBY, UMÍSTĚNÉ MÍSTO MÍSTA a POSESUM MÍSTO POSESORU.¹⁶ Jelikož cílem této studie bylo prozkoumat škálu metonymie ve slovtvorbě spíše než stanovit definitivní interpretaci každého příkladu, byla použita stejná obecná strategie jako u víceznačných slov. V případě, že bylo možno více klasifikací, byla zahrnuta jen jedna a pro pokrytí všech možností byly použity jiné položky.

Největší výzvou bylo navrhnout systém klasifikace, který by vystihl celou škálu metonymických vzorců ve slovtvorbě a zároveň by umožnil srovnání jak napříč jazyky, tak napříč doménami gramatiky a lexikonu. Tento systém je podrobně popsán v následující části.

¹⁶ Potenciální překrývání metonymických vztahů je popsáno v Janda (2010) na základě malé pilotní studie omezené na češtinu.

3.2. Metonymické vzorce

Hlavním cílem bylo vytvořit klasifikační systém, který by byl co nejvíce úsporný a zároveň by vystihl bohatost pozorovaných dat. Kompromis mezi těmito dvěma cíli by v nejlepším případě také maximalizoval možnosti srovnání dat mezi jazyky. Jak už bylo dříve zmíněno, tato klasifikace je založena na práci Peirsmana a Geeraertse (2006).¹⁷ Jak je vidět v kapitole 4, škála metonymických vztahů obsažených ve slovtvorbě je širší než ta v lexiku, tudíž bylo nezbytné rozšířit systém Peirsmana a Geeraertse tak, aby se přizpůsobil datům týkajícím se slovtvorby. Rozšíření proběhlo adaptováním a rozlišováním subtypů v souboru zdrojů a cílů. Tabulka 3 představuje jednotky, které slouží jako zdroje a cíle v tomto systému, organizované zhruba podle tematických vztahů (nicméně jsou možná i jiná řešení).

Dále zde stručně představím shody mezi systémem Peirsmana a Geeraertse a systémem použitým v této studii. Termíny v tomto systému jsou ekvivalentní k termínům používaným Peirsmanem a Geeraertsem, a to s jedinou výjimkou (srov. termín KVANTITA).

Následující termíny byly přímo převzaty od Peirsmana a Geeraertse (2006): ČÁST, CELEK, NÁDOBA, OBSAH, MÍSTO, UMÍSTĚNÉ, ENTITA, HMOTA, ČAS, STAV, ZPŮSOB, POSESOR, POSESUM a VLASTNOST. Ve zde používaném systému se termín ENTITA používá také pro klasifikaci termínů PŘILEHLÁ ENTITA, JEDNOTLIVÁ ENTITA a OBJEKT, které používají Peirsman a Geeraerts (2006).¹⁸ Termíny DĚJ/UDÁLOST/PROCES uvedené v Peirsmanovi a Geeraertsovi (2006) jako jedna kategorie jsou zde rozděleny na několik termínů: (1) UDÁLOST (výsledek slovesného děje, jako je norské *trening* „cvičení“, derivované z *trene* „cvičit“, ačkoliv tento termín také zahrnuje další druhy událostí, jako například slovo *høytid* „svátek“, které slouží jako zdroj pro slovo *høutidelig*

¹⁷ Stojí za povšimnutí, že ačkoliv převzetí klasifikace Peirsmana a Geeraertse umožňuje snadnější srovnání mezi doménami, zároveň se tímto přenáší veškeré nedostatky tohoto systému. Jeden potenciální problém spočívá v nedostatečném vymezení při identifikaci a kombinaci termínů pro zdroje a cíle.

¹⁸ Slovní příklad pro vztah ENTITA MÍSTO PŘILEHLÉ ENTITY by bylo anglické slovo *leg*, když odkazuje k nohavici kalhot. Tento vztah odpovídá vzorci ENTITA MÍSTO ENTITY v systému používaném v této studii. JEDNOTLIVÁ ENTITA se v práci Peirsmana a Geeraertse (2006) vyskytuje pouze v kolokaci se SBÍRKOU. Tento vztah je v mé studii řazen mezi vztahy typu ENTITA MÍSTO SKUPINY nebo SKUPINA MÍSTO ENTITY. Ruské slovo *žestjanka* „plechovka“, uváděné v tabulce 1, je podle inventáře Peirsmana a Geeraertse (2006) příkladem vztahu MATERIÁL MÍSTO OBJEKTU, nicméně v mém systému je řazen jako vztah MATERIÁL MÍSTO ENTITY, jelikož není reálně možné rozlišit entity od objektů.

„slavnost“), (2) ZMĚNA STAVU pro verba, která popisují změnu stavu (na rozdíl od sloves popisujících statické stavy nebo děje; srov. Mehligova [1994: 590] „relativní transformativa“), příkladem je ruské *kamenetʹ* „zkamenět“, představující metonymie HMOTA MÍSTO ZMĚNY STAVU založené na zdroji *kameň* „kámen“, a (3) DĚJ (pro slovesné děje, které nejsou řazeny mezi STAV nebo ZMĚNU STAVU; srov. příklady DĚJE v tabulce 1). Souhrnný pojem ÚČASTNÍK v Peirsman a Geeraerts (2006) je v mé klasifikaci realizován jako (1) AGENS, (2) VÝROBEK, (3) PATIENS,¹⁹ a (4) INSTRUMENT. SBÍRKA z Peirsmana a Geeraertse (2006) je v mém systému realizována coby SKUPINA.²⁰ Ačkoliv se ABSTRAKCE jako termín v Peirsmanovi a Geeraertsovi (2006) nevyskytuje, může být v jejich systému zahrnuta coby abstrakce ENTITY, jelikož jejich systém různé úrovně abstrakce umožňuje. ABSTRAKCE je zdrojem pro derivaci norského *farlig* „nebezpečný“ z *fare* „nebezpečí“, což je příklad metonymie ABSTRAKCE MÍSTO VLASTNOSTI. Podobné odůvodnění lze najít u termínu VŮDCE, který je specifickým typem ENTITY. Například české slovo *hitlerovec* derivované ze jména *Hitler* je příkladem vztahu VŮDCE MÍSTO ENTITY.

Jediný terminologický přírůstek do systému je MNOŽSTVÍ, které vidíme v ruském *dvoitʹ* „dvojit“, derivovaném z číslovky *dvoe* „dvoje“ pomocí metonymie MNOŽSTVÍ MÍSTO DĚJE.

Kombinace termínů by neměly být pokládány za komponentovou analýzu metonymie. Každý metonymický vztah je ve skutečnosti unikátním útvarem, v jistém smyslu podobným konstrukci. Jsou zde sice jednotlivé součásti, ale jejich součet neodpovídá celku. V kontextu různých konstrukcí může stejná součást plnit různé úkoly. Například DĚJ je zdrojovým termínem jak pro slovo *pekař* (derivované vztahem DĚJ MÍSTO AGENTU z *péci*) tak pro *jídlo* (derivované vztahem DĚJ MÍSTO PATIENTU z *jíst*). Ale v případě slova *pekař* DĚJ identifikuje něco, co někdo dělá, zatímco v případě *jídla* DĚJ identifikuje, co se stane PATIENTU. Předpokladem je zde to, že jak

¹⁹ PATIENTY jsou předem existující předměty, zatímco VÝROBKY jsou vytvořeny v kontextu popsaného metonymického vztahu. Tudíž cílem českého slova *sbírka* je VÝROBEK, jelikož ona sbírka před aktem sbírání neexistovala. Ale *zubař* má za zdroj PATIENS, jelikož *zub* existoval i před zubařovým zákrokem.

²⁰ Odůvodněním pro tento krok je to, že SKUPINA (nebo SBÍRKA) měla více metonymických vztahů s více pojmy než (JEDNOTLIVÁ) ENTITA, a pro mnoho z těchto slov bylo výstižnější označení SKUPINA. Například české slovo *plukovník*, derivované z *pluku*, ilustruje metonymii SKUPINA MÍSTO VŮDCE. V tomto případě nejde o vztah jedné entity ke sbírce, protože plukovník není nahodilý člen pluku a pluk není sbírkou plukovníků.

Tabulka 4. Deset nejčastějších metonymických vzorců sdílených všemi třemi jazyky

Metonymický vzorec	Příklad		Jazyk
	Zdroj	Cíl	
ABSTRAKCE MÍSTO VLASTNOSTI	<i>mysl</i> „myšlenka“	<i>myslennyj</i> „myšlenkový“	ruština
DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE	<i>myslit</i>	<i>myšlenka</i>	čeština
DĚJ MÍSTO AGENTU	<i>bake</i> „péct“	<i>baker</i> „pekař“	norština
DĚJ MÍSTO VLASTNOSTI	<i>bereč</i> „chránit“	<i>berežnyj</i> „opatrný“	ruština
DĚJ MÍSTO INSTRUMENTU	<i>sušit</i>	<i>sušička</i>	čeština
DĚJ MÍSTO VÝROBKU	<i>stifte</i> „zřít“	<i>stiftelse</i> „zřízení“	norština
VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE	<i>tichij</i> „tichý“	<i>tišina</i> „ticho“	ruština
ENTITA MÍSTO VLASTNOSTI	<i>Kafka</i>	<i>kafkovský</i>	čeština
VLASTNOST MÍSTO ENTITY	<i>tøff</i> „drsný“	<i>tøffing</i> „drsňák“	norština
DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI	<i>zabastovat</i> „zahájit stávkou“	<i>zabastovka</i> „stávka“	ruština

sémantický přístup „zdola nahoru“ (kompoziční) tak i přístup „shora dolů“ (konstrukční) se podílejí na slovtvorné metonymii, jak ji popisuje Geeraerts (2002) svou „prizmatickou strukturou.“

V tabulce 2 vidíme, že čeština a ruština se téměř shodují v počtu metonymických vzorců vyjádřených sufixací, zatímco norština tento systém používá mnohem méně. Podrobnější srovnání toho, které metonymické vzorce jsou charakterističtější pro který jazyk, je představeno v kapitole 4.3. Tabulka 4 uvádí deset nejčastějších metonymických vzorců, které byly reprezentovány největším počtem sufixů v každém jazyce. Všech deset uvedených vzorců v tabulce 4 je mezi nejčastějšími čtrnácti vzorci ve všech třech jazycích dohromady (nerozhodné výsledky²¹ neumožnily srovnání méně než čtrnácti vzorců).

²¹ K nerozhodným výsledkům došlo v případě, kdy bylo dva nebo více metonymických vzorců signalizováno stejným počtem sufixů.

3.3. Slovnědruhové vzorce

Klasifikace slovnědruhových vzorců je paralelní ke klasifikaci metonymických vzorců v tom smyslu, že každý vzorec sestává ze zdrojového termínu a cílového termínu. Následující termíny slouží jako zdroje i jako cíle ve všech třech jazycích: adverbium, substantivum, numeralia, kvalitativní adjektiva, relační adjektiva a verba. Rozdělení adjektiv na kvalitativní a relační bylo odůvodněno tím, že se chovají rozdílně (například: relační adjektiva zřídka tvoří komparativ a abstraktní substantiva) a tyto rozdíly odpovídají rozlišením ve významu, jelikož kvalitativní adjektiva odkazují k inherentním vlastnostem, zatímco relační adjektiva odkazují substantivum, které modifikují, k jinému referentu (často se takto popisuje fyzický zdroj referentu substantiva). Mimoto pokud relační adjektiva slouží jako zdroje pro metonymickou slovotvorbu, pak vyjadřují zdrojový MATERIÁL spíše než VLASTNOST. Za zmínku stojí například způsob, jakým ruské *žestjanoj* „plechový“ (srov. tabulka 1) spíše než k VLASTNOSTI („plechovosti“) odkazuje slovem *žestjanka* „plechovka“ přímo k použitému materiálu („plechu“). V kontrastu s tímto projevem je chování kvalitativního adjektiva jakožto zdroje v českém slově *nahý*, které popisuje VLASTNOST cíle *naháč* (také zmíněno v tabulce 1). Jiné slovní druhy jsou přítomné méně často a jsou doloženy pouze v roli zdroje ve zde rozebíraných slovanských jazycích: pronomina, interjekce a prepozice. Tabulka 5 uvádí příklady těchto méně častých slovních druhů.

Slovanské jazyky mají rozsáhlejší systém, ve kterém se na slovotvorbě podílí více slovních druhů, a také používají větší množství teoreticky možných kombinací slovních druhů zdroje a cíle. Nicméně pokud porovnáme deset nejčastějších slovnědruhových vzorců (tj. ty, které jsou spojovány s nejvíce položkami v databázích), zjistíme, že osm z nich je sdíleno ruštinou, češtinou i norštinou. Nejvyšší pozice v tabulce 6 uvádějí těchto osm nejčastějších slovnědruhových vzorců. Pět z nich je ilustrováno příklady již zmíněnými v textu, tyto odkazy jsou ocitovány. Zbývající tři slovnědruhové vzorce jsou ilustrovány ve spodní části tabulky.

Slovnědruhové vzorce mají mnohem více omezení než metonymické vzorce a mezi jazyky panuje výrazná shoda v preferenci slovnědruhových vzorců. To je částečně zapříčiněno skutečností, že ve slovnědruhových vzorcích je zahrnuto méně

termínů a čtyři slovní druhy, konkrétně substantiva, verba, kvalitativní a relační adjektiva, jsou v lexiku více frekventovaná. Jak je vidět v kapitole 3.4, sufixy jsou také značně specifické při určení signalizovaných slovnědruhových vzorců.

3.4. Suffixy ve vztahu k metonymickým a slovnědruhovým vzorcům

Distribuce metonymických a slovnědruhových vzorců mezi sufixy třech jazyků odhaluje jisté důležité charakteristiky toho, jak sufixy signalizují metonymii ve slovtvorbě. Suffixy jsou při identifikaci relevantního metonymického cíle méně specifické než při identifikaci relevantního slovnědruhového cíle.

Graf 1 znázorňuje distribuci metonymických vzorců (podél osy x) ve vztahu k sufixům (podél osy y). Na levé straně můžeme vidět, že každý ze zkoumaných jazyků má množství sufixů s jedinečným metonymickým vzorcem: takových sufixů je 121 v ruštině, 94 v češtině a 20 v norštině. Nicméně většina sufixů je mnohem méně specifická a některé mohou signalizovat širokou škálu metonymických vzorců. Opačným případem jsou dva české sufixy (*-ina* a *-ník*), každý signalizující šestnáct metonymických vzorců, dva ruské sufixy (*-ina* a *-nyj*), každý signalizující patnáct metonymií, a nakonec jeden norský sufix (*-ing*), signalizující jedenáct metonymií. Tabulka 7 uvádí položky ilustrující takto všestranné sufixy.

Zkoumané jazyky se liší z hlediska počtu metonymických vztahů doložených v jejich slovtvorných systémech (srov. tabulka 2), ale jsou si podobné z hlediska specifičnosti sufixů. Průměrný počet metonymických vzorců na sufix je 2,6 pro ruštinu i češtinu a 3 pro norštinu.

Zdroje a cíle hrají velmi odlišné role pro specifičnost sufixů. Jelikož slova derivovaná sufixací přímo pojmenovávají svůj zdroj, je největším zdrojem nespécifičnosti v systému variabilita cílů. Jinými slovy, pokud se setkáme s derivovaným slovem, pak máme vždy přístup ke zdroji skrze zdrojové slovo, tudíž variace mezi zdroji spojenými s jedním sufixem nezpůsobuje potenciální nejednoznačnost. Přístup k cíli je ale složitější, proto variace mezi cíli vytváří vyšší míru potenciální nejednoznačnosti v systému. Tabulka 8 srovnává ruský sufix *-o/evyj* s českým sufixem *-dlo*.

Tabulka 5. Příklady pronomín, interjekcí a prepozicí jako slovnědruhových zdrojů.

Metonymický vzorec		Slovnědruhový vzorec		Sufix	Příklad		Jazyk
Zdroj	Cíl	Zdroj	Cíl		Zdrojové slovo	Derivované slovo	
VÝROBEK	DĚJ	pronomen	verbum	<i>kat</i>	<i>vy</i>	<i>vykat</i>	čeština
VÝROBEK	DĚJ	interjekce	verbum	<i>kať</i>	<i>gav</i> „haf“	<i>gavkať</i> „hafat“	ruština
MÍSTO	VLASTNOST	prepozice	relační adjektivum	<i>(a/e/i)šnij</i>	<i>vne</i> „vně“	<i>vnešnij</i> „vnější“	ruština

Tabulka 6. Osm nejčastějších slovnědruhových vzorců

Slovnědruhový vzorec		Příklad
Zdroj	Cíl	
substantivum	substantivum	viz rus. <i>brjuchan</i> „břicháč“ v Tab. 1.
verbum	substantivum	viz rus. <i>vchod</i> „vchod“ v Tab. 1
substantivum	relační adjektivum	viz nor. <i>bergensk</i> „bergenský“ níže
kvalitativní adjektivum	substantivum	viz čes. <i>naháč</i> v Tab. 1
substantivum	kvalitativní adjektivum	viz nor. <i>farlig</i> „nebezpečný“ v 3.2
substantivum	substantivum	viz rus. <i>zavtrakať</i> „snídat“ níže
verbum	kvalitativní adjektivum	viz čes. <i>váhavý</i> níže
relační adjektivum	substantivum	viz rus. <i>žestjanka</i> „plechovka“ v Tab. 1

Metonymický vzorec	Slovnědruhový vzorec		Příklad		
	Zdroj	Cíl	Zdrojové slovo	Derivované slovo	Jazyk
MÍSTO MÍSTO VLASTNOSTI	substantivum	relační adjektivum	<i>Bergen</i>	<i>bergensk</i> „bergenský“	norština
PATIENS MÍSTO DĚJE	substantivum	verbum	<i>zavtrak</i> „snídaně“	<i>zavtrakať</i> „snídat“	ruština
DĚJ MÍSTO VLASTNOSTI	verbum	kvalitativní adjektivum	<i>váhat</i>	<i>váhavý</i>	čeština

Zatímco ruský sufix *-o/evyj* signalizuje deset různých metonymických vzorců, všechny mají stejný cíl, VLASTNOST, takže sufix je poměrně specifický i přes hojnost zdrojů. Na druhou stranu český sufix *-dlo* signalizuje osm metonymických vzorců s jen dvěma zdroji, ale s devíti cíli. Český sufix *-dlo* je tudíž mnohem méně specifický. U slova vytvořeného pomocí ruského *-o/evyj* je vždy jasné, že bude vyjadřovat vlastnost vztahující se ke zdroji pojmenovanému zdrojovým slovem. Ale české *-dlo* nám neříká o moc víc, než že se pomocí děje nebo stavu pojmenovaného zdrojovým slovem vytvoří metonymie. Graf 2 zobrazuje, do jaké míry sufixy specifikují metonymické cíle.

První dva shluky sloupců (tyto dávají dohromady 100 % pro každý jazyk) rozdělují sufixy podle toho, jestli se spojují jen s jedním nebo s více metonymickými cíli. Zatímco většina sufixů (mezi 60 % a 68 %) je specifických pro jeden cíl, mnohé (mezi 32 % a 40 %) nejsou. Mimoto 11 % a 17,5 % sufixů je spojovaných s více cíli

než zdroji (jako norské *-ing* a české *-dlo*), což představuje vrchol nespecifičnosti v systému.

Průměrné počty slovnědruhových vzorců na sufix jsou téměř shodné ve všech třech jazycích, s průměrem 1,55 pro ruštinu a češtinu a 1,63 pro norštinu. Suffixy jsou tedy vysoce specifické s ohledem na slovní druh cíle, ale mnohem méně specifické s ohledem na metonymický vztah ke zdroji.

Tabulka 7. *Značně všestranné sufixy v ruštině, češtině a norštině*

Metonymický vzorec		Příklad	
Zdroj	Cíl	Zdroj	Cíl
Ruský sufix <i>-ina</i> : 15 metonymických vzorců (9 zdrojů, 7 cílů)			
VLASTNOST	ABSTRAKCE	<i>tichij</i> „tichý“	<i>tišina</i> „ticho“
VLASTNOST	ENTITA	<i>ženskij</i> „ženský“	<i>ženščina</i> „žena“
ENTITA	ABSTRAKCE	<i>Dostoevskij</i> „Dostojevský“	<i>dostoevščina</i> „styl Dostojevského“
DĚJ	VÝROBEK	<i>carapať</i> „škrábat“	<i>carapina</i> „škrábnutí“
SKUPINA	ENTITA	<i>vinograd</i> „vinná réva“	<i>vinogradina</i> „hrozen“
SKUPINA	ABSTRAKCE	<i>policejskij</i> „policejní“	<i>policejščina</i> „policejní stát“
DĚJ	UDÁLOST	<i>krestit’</i> „křtít“	<i>krestiny</i> „křtiny“
VLASTNOST	HMOTA	<i>pušnoj</i> „kožešinový“	<i>pušnina</i> „kožešina“
VLASTNOST	MÍSTO	<i>ravnyj</i> „rovný“	<i>ravnina</i> „rovina“
VLASTNOST	ENTITA	<i>rogatyj</i> „rohatý“	<i>rogatina</i> „vidlice“
VLASTNOST	SKUPINA	<i>obščij</i> „obecný“	<i>obščina</i> „komunita“
HMOTA	ENTITA	<i>ljod</i> „led“	<i>l'dina</i> „ledová kra“
ENTITA	HMOTA	<i>koň</i> „kůň“	<i>konina</i> „konina“
ČÁST	MÍSTO	<i>verch</i> „vrch“	<i>veršina</i> „vrchol“
VÝROBEK	ENTITA	<i>maslo</i> „olej“	<i>maslina</i> „olivovník“
Český sufix <i>-ník</i> : 16 metonymických vzorců (12 zdrojů, 6 cílů)			
ABSTRAKCE	ENTITA	<i>služba</i>	<i>služebník</i>
DĚJ	AGENS	<i>pracovat</i>	<i>pracovník</i>

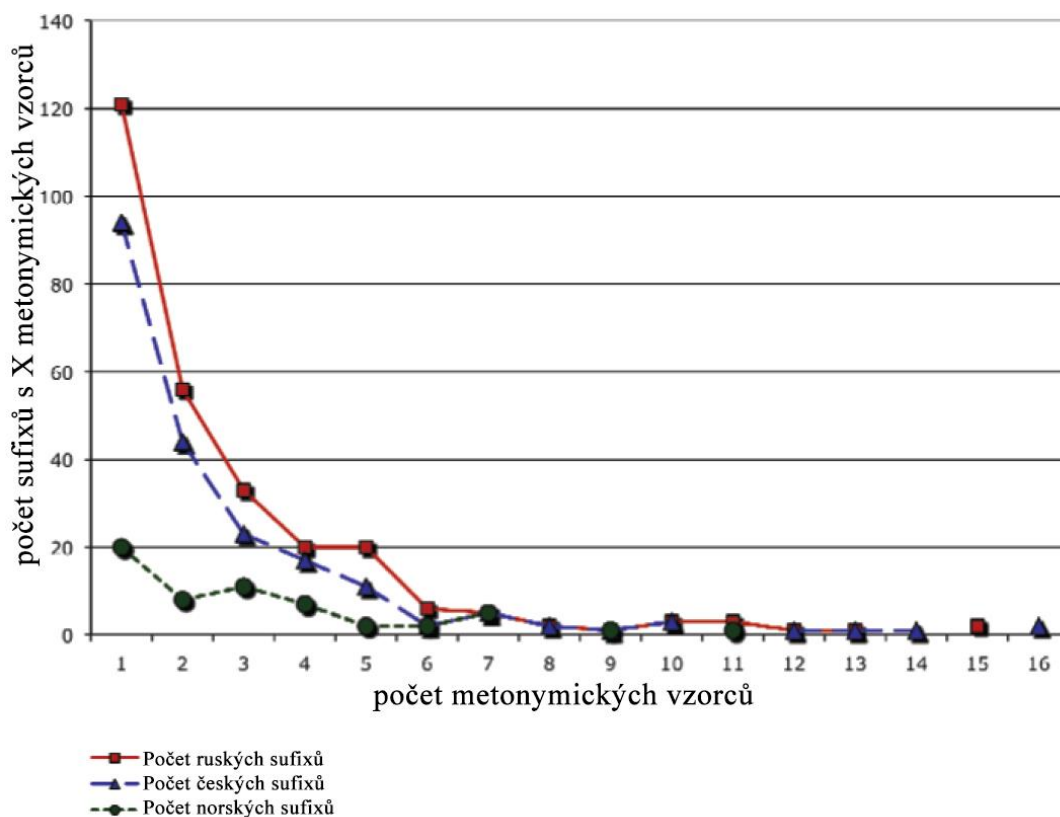
DĚJ	INSTRUMENT	<i>narazit</i>	<i>nárazník</i>
DĚJ	MÍSTO	<i>chodit</i>	<i>chodník</i>
OBSAH	NÁDOBA	<i>čaj</i>	<i>čajník</i>
ENTITA	ENTITA	<i>střevíček</i>	<i>střevíčník (květina)</i>
SKUPINA	ENTITA	<i>družstvo</i>	<i>družstevník</i>
INSTRUMENT	AGENS	<i>soustruh</i>	<i>soustružník</i>
UMÍSTĚNÉ	MÍSTO	<i>ryba</i>	<i>rybník</i>
MÍSTO	AGENS	<i>knihovna</i>	<i>knihovník</i>
MÍSTO	UMÍSTĚNÉ	<i>skála</i>	<i>skalník</i>
HMOTA	AGENS	<i>zlatý</i>	<i>zlatník</i>
HMOTA	ENTITA	<i>pára</i>	<i>parník</i>
PATIENS	AGENS	<i>papír</i>	<i>papírník</i>
VÝROBEK	AGENS	<i>kouzlo</i>	<i>kouzelník</i>
MNOŽSTVÍ	ENTITA	<i>pět</i>	<i>pětník</i>

Norský sufix *-ing*: 11 metonymických vzorců (5 zdrojů, 9 cílů)

DĚJ	ABSTRAKCE	<i>bake</i> „péct“	<i>baking</i> „pečení“
DĚJ	UDÁLOST	<i>trene</i> „cvičit“	<i>trening</i> „cvičení“
DĚJ	SKUPINA	<i>regjere</i> „vládnout“	<i>regjering</i> „vláda“
DĚJ	MÍSTO	<i>fylle</i> „naplnit“	<i>fylling</i> „násep, skládka“
DĚJ	HMOTA	<i>male</i> „malovat“	<i>maling</i> „barva“
DĚJ	VÝROBEK	<i>tegne</i> „kreslit“	<i>tegning</i> „kresba“
VLASTNOST	ENTITA	<i>tøff</i> „drsný“	<i>tøffing</i> „drsňák“
STAV	ABSTRAKCE	<i>sone</i> „odpykat“	<i>soning</i> „uvěznění“
STAV	MÍSTO	<i>skråne</i> „svažovat se“	<i>skråning</i> „svah“
CELEK	ČÁST	<i>kveld</i> „večer“	<i>kvelding</i> „soumrak“

Tabulka 8. *Mnohonásobné zdroje vs. mnohonásobné cíle*

Metonymický vzorec		Příklad	
Zdroj	Cíl	Zdroj	Cíl
Ruský sufix <i>-o/evyj</i> : 10 zdrojů, 1 cíl			
ABSTRAKCE	VLASTNOST	<i>vkus</i> „chuť“	<i>vkusovoj</i> „chuťový“
HMOTA	VLASTNOST	<i>benzin</i> „benzín“	<i>benzinovj</i> „benzínový“
ENTITA	VLASTNOST	<i>slon</i> „slon“	<i>slonovj</i> „slonový“
ČAS	VLASTNOST	<i>čas</i> „hodina“	<i>časovoj</i> „hodinový“
ČÁST	VLASTNOST	<i>gorlo</i> „hrdlo“	<i>gorlovoj</i> „hrdelní“
MÍSTO	VLASTNOST	<i>kraj</i> „kraj“	<i>kraevoj</i> „krajský“
SKUPINA	VLASTNOST	<i>orkestr</i> „orchestr“	<i>orkestrovoj</i> „orchestrální“
INSTRUMENT	VLASTNOST	<i>ščipcy</i> „klěště“	<i>ščipcovj</i> „týkající se kleští“
DĚJ	VLASTNOST	<i>torgovať</i> „obchodovat“	<i>torgovj</i> „obchodní“
VLASTNOST	VLASTNOST	<i>čjornyj</i> „černý“	<i>černovoj</i> „první verze/náčrt“
Český sufix <i>-dlo</i> : 2 zdroje, 7 cílů			
DĚJ	AGENS	<i>zlobit</i>	<i>zlobidlo</i>
DĚJ	SKUPINA	<i>plavat</i>	<i>plavidlo</i> „všechny typy lodí“
DĚJ	INSTRUMENT	<i>létat</i>	<i>letadlo</i>
DĚJ	MÍSTO	<i>dívat se</i>	<i>divadlo</i>
DĚJ	HMOTA	<i>mýt</i>	<i>mýdlo</i>
DĚJ	ČÁST	<i>chodit</i>	<i>chodidlo</i>
DĚJ	PATIENS	<i>jíst</i>	<i>jídlo</i>
STAV	MÍSTO	<i>sedat, sedět</i>	<i>sedadlo</i>

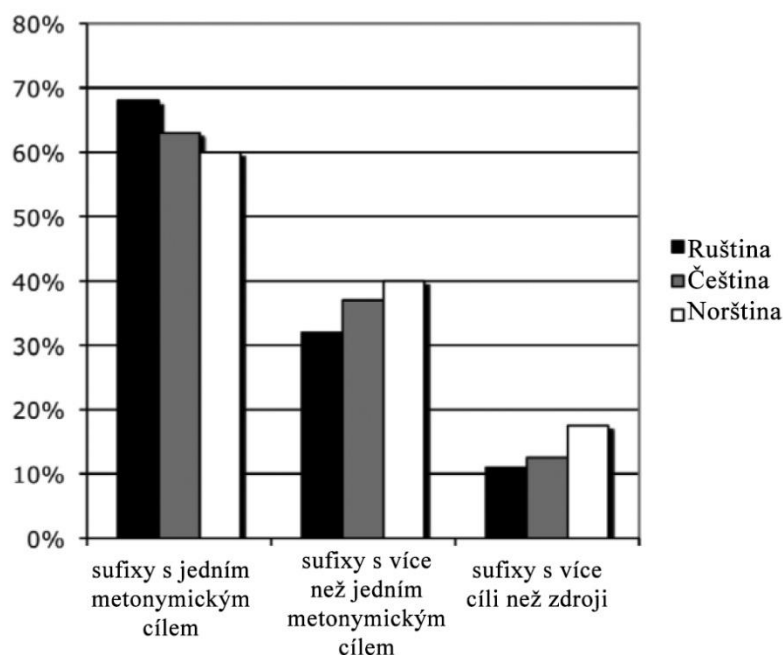
Graf 1. Počet metonymických vzorců na sufix.

4. Výsledky studie

Klasifikační systém a databáze byly navrženy pro umožnění srovnání napříč doménami lexika a slovtvorby mezi jazyky. Toto umožňuje popsat množství zajímavých asymetrií. Nejen že je ve slovtvorbě metonymie široce zastoupení, ale je v této doméně dokonce mnohem rozmanitější, než v lexiku. Také se ukázalo, že jisté metonymie jsou lépe adaptovány v jedné doméně než v druhé. Jsou tu rozdíly v směrovosti metonymií: některé jsou obousměrné, některé jednosměrné a někdy je směrovost ovlivněna doménou. A nakonec je zřejmé, že metonymické vzorce jsou do jisté míry jazykově specifické: některé jazyky výrazně upřednostňují metonymie, které jsou v jiných jazycích vzácné nebo nedoložené.

4.1. Metonymie napříč doménami lexika a slovtvorby

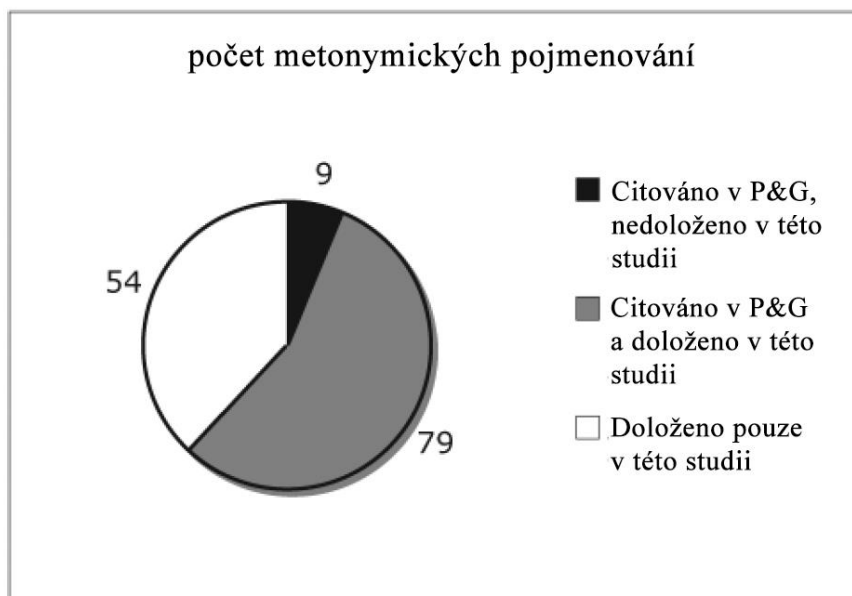
Jedním z nejzajímavějších závěrů této studie je to, že v doméně slovtvorby bylo doloženo více metonymických vzorců, než můžeme nalézt v inventáři lexikální metonymie Peirsmána a Geeraertse (2006). Graf 3 porovnává metonymické vzorce

Graf 2. *Specifičnost cílů sufixů.*

uvedené Peirsmanem a Geeraertsem s vzorci, které lze nalézt v databázích ruské, české a norské slovo tvorby. Všechny metonymie uváděné Peirsmanem a Geeraertsem (2006) byly „přeloženy“ do jejich ekvivalentních vzorců v mém systému a jsou tak všechny zastoupeny a počty si odpovídají. Toto například znamená, že metonymie „ÚČASTNÍK MÍSTO ÚČASTNÍKA“ je podle mé klasifikace počítána jako série více specifických položek.

Většina metonymických vztahů citovaných Peirsmanem a Geeraertsem byla nalezena také v databázích slovo tvorby. Jen devět z jejich vzorců nebylo možné mezi našimi sufixy nalézt. Nicméně ve slovo tvorbě lze upozorovat dalších čtyřicet čtyři metonymických vzorců, které nebyly pozorovány v lexikální metonymii. Jelikož jsou terminologie obou systémů srovnatelné (s výjimkou množství, které není časté), je hlavním zdrojem rozmanitosti zvýšená flexibilita typů nacházených kombinací. Tabulka 9 porovnává metonymie nalezené pouze v lexiku, metonymie nalezené jak v lexiku, tak ve slovo tvorbě, a metonymie nalezené ve všech třech slovo tvorných systémech, ale nedoložené v lexiku. Tabulka cituje příklad lexikální metonymie z řady evropských jazyků, nacházející se v inventáři Peirsmana a Geeraertse (2006), zatímco příklady slovo tvorné metonymie jsou z češtiny.

Graf 3. Srovnání metonymických vzorců napříč lexikem a slootvorbou.

Srovnání všech tří seznamů z tabulky 9 odhaluje mnohé. U většiny metonymií typických pro lexikum je těžké si představit jejich aplikaci na slootvorbu. Jako příklad můžeme uvést obousměrné metonymické vzorce HYPONYMUM MÍSTO HYPERONYMA a HYPERONYMUM MÍSTO HYPONYMA. V prvním případě jde o lexikální příklady názvů značek zastupujících obecné pojmy, jako například použití slova *Xerox* pro označení jakékoliv kopírky. V druhém případě anglické *the pill* „pilulka“ zastupuje pilulku proti početí (srov. Peirsman a Geeraerts 2006: 306–308). Slootvorba zřídka kdy, pokud vůbec, používá hierarchické sémantické vztahy tímto způsobem. Zajímavým příkladem je vztah AGENS MÍSTO VÝROBKU, jako v případě zvolání *Kde je můj Roget?*, kdy autorovo jméno zastupuje jeho známý tezaurus. Tato metonymie je obousměrná v lexiku, kde také nalezneme příklady pro vztah VÝROBEK MÍSTO AGENTU (srov. francouzské *coucou* „kukačka – pták i typ hodin“, citované Peirsmanem a Geerartsem 2006: 298), ale pouze druhý uvedený se nachází ve slootvorbě, jako například české slovo *hrnčíř*, derivované ze substantiva *hrnec*.

Tabulka 9. Srovnání metonymických vzorců napříč lexikem a slootvorbou

Metonymické vzorce nalezené pouze v lexiku (celý seznam devíti položek)

- DĚJ MÍSTO ČASU: *la saison* („sezóna, doba setí“)
- AGENS MÍSTO VÝROBKU: (*Čtu*) *Shakespeara*.
- ČAS MÍSTO ENTITY: *šedesátky* (léta)
- NÁSLEDUJÍCÍ MÍSTO PŘEDCHÁZEJÍCÍHO: *phobos* („strach“ < „útěk“)
- MENŠÍ UDÁLOST MÍSTO KOMPLEXNÍ UDÁLOSTI: *máma vaří brambory* (zahrnuje to také umývání, škrabání, atd.)
- PŘÍČINA MÍSTO NÁSLEDKU: *odemkněte celu* (tj. „propustte vězně“)
- MOŽNÉ MÍSTO SKUTEČNÉHO: *Můžeš to přečíst?* (tj. „Přečteš to?“)
- HYPONYMUM MÍSTO HYPERONYMA: *Xerox* (tj. „kopírka“)
- HYPERONYMUM MÍSTO HYPONYMA: anglické *the pill* „pilulka“ (tj. „antikoncepční pilulka“)

Metonymické vzorce sdílené lexikem a slootvorbou (výběr ze 79 položek):

- DĚJ MÍSTO AGENTU: *donašeč, hrabal*
- DĚJ MÍSTO INSTRUMENTU: *odměrka*
- DĚJ MÍSTO MÍSTO: *parkoviště*
- INSTRUMENT MÍSTO DĚJE: *lyžovat, bičovat*
- DĚJ MÍSTO PATIENTU: *lízátko, nákup*
- AGENS MÍSTO DĚJE: *pytlačit*
- VLASTNOST MÍSTO ENTITY: *kráska, naháč*
- OBSAH MÍSTO NÁDOBY: (*vypít*) *skleničku, kapesné*

Metonymické vzorce nalezené pouze ve slootvorbě (výběr z 54 položek)

- ABSTRAKCE MÍSTO DĚJE: *toužit*
- ABSTRAKCE MÍSTO ZPŮSOBU: *honem*
- DĚJ MÍSTO VLASTNOSTI: *váhavý*
- DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI: *zabijačka*
- DĚJ MÍSTO SKUPINY: *plavidlo*
- VLASTNOST MÍSTO DĚJE: *chladit*
- VLASTNOST MÍSTO ZMĚNY STAVU: *mládnout*
- UDÁLOST MÍSTO VLASTNOSTI: *válečný*

- PATIENS MÍSTO DĚJE: *věznit*
 - STAV MÍSTO ABSTRAKCE: *nenávist*
 - ČAS MÍSTO VLASTNOSTI: *včerejší*
-

Hlavním účelem studie Peirsmána a Geeraertse (2006) je navrhnout radiální strukturu kategorií pro metonymie založenou na škálách sahajících od nejvíce po nejméně prototypické. Tři takové škály tvoří osy trojrozměrné kategorie: síla kontaktu (část-celek, obsažení, kontakt a přilehlost), ohraničenost (ohraničené a neohraničené) a doména (prostor, čas, děj/událost/proces, a soustavy a sbírky). První škála slouží jako hlavní osa kategorie a je pro tuto studii nejvíce relevantní. Srovnání metonymií doložených ve slovtvorbě dokazuje tvrzení o prototypičnosti Peirsmána a Geeraertse (2006): většina (89) slovtvorných metonymií jsou typu „část-celek“ (to zahrnuje nejen vztahy ČÁST a CELEK, ale mimo jiné také ENTITA a HMOTA, VLASTNOST a ENTITA a různé vztahy typu DĚJ a ÚČASTNÍK). Reprezentace vztahu „část-celek“ podél škály síly kontaktu ve slovtvorbě tudíž odpovídá vztahu nalezenému v lexikální metonymii, kde je tento nejvíce prototypický konec řady také centrem gravitace v lexikální metonymii. Dále podél této škály nacházíme „obsažení“, které představuje vztahy zahrnující NÁDOBU a OBSAH, ENTITU a SKUPINU, a ENTITU a ČAS. Ve slovtvorných databázích se nachází devět metonymických vzorců tohoto typu. Dále směrem k periférii je „kontakt“, u kterého převažují vztahy typu MÍSTO a UMÍSTĚNÉ, kterých lze ve slovtvorbě identifikovat šestnáct. A konečně na periférii této škály je „blížkost“, se vztahy jako ENTITA a ENTITA, ÚČASTNÍK a ÚČASTNÍK, a MÍSTO MÍSTO VÝROBKU. Na konci stupnice „blížkosti“ nacházíme poněkud více metonymických vzorců, devatenáct, ale to je především kvůli rozlišování ÚČASTNÍKŮ na AGENTY, PATIENTY, VÝROBKY, INSTRUMENTY, apod. Pozice vztahu „část-celek“ jakožto prototypického a rozlišení tří dalších periferních typů metonymie jsou z pohledu slovtvorby odůvodněné.

4.2. Směrovost metonymie

Směrovost metonymických vztahů je významná, jelikož odhaluje asymetrie ve vhodnosti referentů. Kdyby byl metonymický vztah dokonale obousměrný, znamenalo by to, že by zde byla vyvážená distribuce termínů, které slouží jako zdroj

i jako cíl. Nicméně mnohé metonymické vztahy jsou jednosměrné a i obousměrné vztahy jsou obvykle vysoce nevyvážené, s preferencí jednoho směru (srov. Kövecses a Radden 1998: 20–63). Pokud jsou vztahy jednosměrné nebo se výrazně přiklání na jednu stranu, pak to pravděpodobně znamená, že je zdroj vhodnější než cíl (Langacker 1993). Bližší pohled na směrovost metonymických vzorců tudíž umožňuje pohled na náš mentální systém adresování a ukazuje tendence v relativní vhodnosti konceptů.

Tři zkoumané jazyky se v ohledu k celkové distribuci chovají takřka shodně. Téměř 60 % metonymických vztahů je obousměrných a 40 % jednosměrných. Ačkoliv jsou některé jednosměrné metonymie relativně vzácné a doložené mezi vzorci s pouze jediným sufixem v daném jazyce, jiné jsou doložené poměrně silně. V tabulce 10 jsou uvedeny tři příklady, které ilustrují obzvláště výrazné jednosměrné metonymie, nacházející se ve všech třech jazycích.

První položka v tabulce 10, VÝROBEK MÍSTO AGENTU, je zajímavá, jelikož opačný případ, AGENS MÍSTO VÝROBKU, se vyskytuje pouze v lexiku. Dohromady tedy metonymie VÝROBEK MÍSTO AGENTU a INSTRUMENT MÍSTO AGENTU naznačují, že konkrétní objekty spojované s dějovými událostmi jsou často používány jako zdroje pro zpřístupnění AGENTU jako cíle. Jednosměrnost třetí položky, STAVU MÍSTO MÍSTA, působí rozumně, protože je pravděpodobně snadnější pojmenovat místo podle stavu, který v něm byl prožit, než naopak.

Tabulka 11 uvádí příklady obousměrných metonymií, které jsou buď jasně vyvážené, nebo naopak silně nevyvážené napříč třemi jazyky. Zástupci druhého uvedeného typu jsou seřazeni podle preferované směrovosti.

Přistoupit k VLASTNOSTI skrze ENTITU nebo ABSTRAKCI je takřka stejně snadné jako opačný postup. To samé platí pro DĚJ a VÝROBEK. Nevyvážené metonymie poskytují informace o asymetrii v systému. Pět z nevyvážených typů má jako zdroj DĚJ, což může značit, že DĚJE jsou výrazně preferované. Jak ČÁST MÍSTO CELKU, tak OBSAH MÍSTO NÁDOBY naznačují použití součásti jako zdroje pro zpřístupnění většího předmětu. POSESOR MÍSTO POSESUM může naznačovat antropocentrické preference při výběru vhodného zdroje.

Tabulka 10. Některé silné jednosměrné metonymie

Doložené jazyky	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
Ruština	12	<i>stol</i> „stůl“	<i>stoljar</i> „stolař“
Čeština	6	<i>socha</i>	<i>sochař</i>
Norština	5	<i>musikk</i> „hudba“	<i>musikant</i> „hudebník“

INSTRUMENT MÍSTO AGENTU			
Doložené jazyky	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
Ruština	8	<i>lyži</i> „lyže“	<i>lyžnik</i> „lyžař“
Čeština	4	<i>soustruh</i>	<i>soustružník</i>
Norština	1	<i>cello</i> „violoncello“	<i>cellist</i> „violoncellista“

STAV MÍSTO MÍSTA			
Doložené jazyky	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
Ruština	5	<i>žit</i> „žit“	<i>žilišče</i> „obydlí“
Čeština	4	<i>vězet</i>	<i>vězení</i>
Norština	1	<i>skråne</i> „svažovat se“	<i>skråning</i> „svah“

Tabulka 11. Vyvážené a nevyvážené obousměrné metonymie

Vyvážené obousměrné metonymie		
ENTITA a VLASTNOST	ABSTRAKCE a VLASTNOST	DĚJ a VÝROBEK
Nevyvážené obousměrné metonymie		
DĚJ MÍSTO VLASTNOSTI	PATIENS MÍSTO AGENTU	DĚJ MÍSTO AGENTU
DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI	DĚJ MÍSTO INSTRUMENTU	DĚJ MÍST ABSTRAKCE
POSESOR MÍSTO POSESUM	ČÁST MÍSTO CELKU	OBSAH MÍSTO NÁDOBY

Tabulka 12. *Distribuce metonymických vztahů napříč třemi jazyky*

Počet jazyků	Které jazyky	Počet metonymických vzorců
Sdíleno všemi třemi jazyky	Ruština, čeština, norština	51
Sdíleno dvěma jazyky	Ruština a čeština	37
	Ruština a norština	2
	Čeština a norština	2
Nalezeno jen v jednom jazyce	Ruština	20
	Čeština	16
	Norština	5

4.3. Zvláštní zjištění studie

Implementace metonymie napříč ruštinou, češtinou a norštinou odhaluje rozdíly nejen kvantitativní, ale také kvalitativní, jelikož se jazyky liší v tom, které metonymické vztahy ve slovtvorbě upřednostňují. Tabulka 12 podrobněji popisuje distribuci 133 metonymických vzorců doložených v této studii ve třech jazycích.

Více než třetina metonymických vzorců je sdílena všemi třemi jazyky. Přibližně další třetina se skládá z metonymických vzorců sdílených dvěma jazyky, z nichž nejvíce je sdíleno ruštinou a češtinou. Zbývající podíl jsou metonymické vzorce nacházející se pouze v jednom jazyce.

Dalším měřítkem pro určení preferencí pro určité metonymické vzorce v daném jazyce je počet přidružených sufixů. Často je daný metonymický vzorec doložen ve všech třech jazycích, ale v jednom z nich je proporčně významnější. Tabulka 13 uvádí metonymické vzorce, které jsou obzvláště prominentní v jednom ze slovanských jazyků nebo jen v jednom ze tří zkoumaných jazyků.

První skupina příkladů v tabulce 13 jsou metonymické vzorce, které jsou relativně běžné pro ruštinu i češtinu, ale jsou vzácné nebo nejsou doloženy v norštině. Například vzorec *МІСТО МІСТО ВЛАСТНОСТІ* je signalizován 22 sufixy v ruštině

Tabulka 13. Jazykově specifické preference metonymických vzorců

Ruština a čeština			
Metonymické vzorce	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
MÍSTO MÍSTO VLASTNOSTI	22 (R), 14 (Č)	<i>centr</i> „střed“	<i>centralnyj</i> „středový“
POSESOR MÍSTO POSESUM	18 (R), 11 (Č)	<i>kráva</i>	<i>kraví</i>
STAV MÍSTO VLASTNOSTI	12 (R), 10 (Č)	<i>želať</i> „chtít“	<i>želatelnyj</i> „žádoucí“
VLASTNOST MÍSTO MÍSTA	11 (R), 6 (Č)	<i>suchoj</i> „suchý“	<i>suša</i> „souš“
ČÁST MÍSTO CELKU	9 (R), 9 (Č)	<i>uši</i>	<i>ušák</i>
Ruština			
Metonymické vzorce	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
VLASTNOST MÍSTO HMOTY	9	<i>gustoj</i> „hustý“	<i>gušča</i> „usazenina“
INSTRUMENT MÍSTO VLASTNOSTI	4	<i>ščipsy</i> „kleště“	<i>ščipcovyj</i> „týkající se kleští“
VLASTNOST MÍSTO VLASTNOSTI	4	<i>velikij</i> „velký“	<i>veličavyj</i> „majestátní“
Čeština			
Metonymické vzorce	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
OBSAH MÍSTO NÁDOBY	11	<i>písek</i>	<i>pískoviště</i>
VÝROBEK MÍSTO MÍSTA	6	<i>mléko</i>	<i>mlékárna</i>
MNOŽSTVÍ MÍSTO ENTITY	6	<i>sedm</i>	<i>sedmička</i>
Norština			
Metonymické vzorce	Počet sufixů	Příklad	
		Zdroj	Cíl
MÍSTO MÍSTO UMÍSTĚNÉHO	8	<i>Strømmen</i>	<i>strømning</i> „osoba z města Strømmen“
VÝROBEK MÍSTO AGENTU	5	<i>musikk</i> „hudba“	<i>musikant</i> „hudebník“

a 14 sufixy v češtině, ale v norštině jsou s tímto vzorcem spojeny jen dva sufixy. Vzorec POSESOR MÍSTO POSESUM, signalizovaný 18 ruskými sufixy a 11 českými, je v norštině signalizován pouze jediným sufixem. Zbývající metonymické vzorce v této skupině nejsou v norštině přítomné.

V ruské části tabulky 13 je první vzorec, VLASTNOST MÍSTO HMOTY, spojen s devíti ruskými sufixy, ale jen se třemi českými a žádnými norskými sufixy. Další dva vzorce v této sekci tabulky 7 [pozn. překl.: Laura Janda skutečně uvádí tabulku 7, podle všeho jde ale o omyl a myslí tabulku 13] jsou doloženy jen v ruštině. Tyto vzorce naznačují, že v ruštině jsou obzvláště hojné metonymie zahrnující VLASTNOSTI.

Čeština se vyznačuje derivováním substantiv pomocí tří metonymických vztahů, které jsou ve zbývajících dvou jazycích buď nedoložené, nebo vzácné. Vztah VÝROBEK MÍSTO MÍSTA není přítomný v ruštině ani norštině, v které nenalezneme ani vztah OBSAH MÍSTO NÁDOBY. Jinak jsou tyto tři vztahy ve zbývajících jazycích reprezentovány třemi nebo méně sufixy.

Dva metonymické vzorce pro norštinu příznakové jsou bohatě doloženy v ruštině a češtině, nicméně v norštině se umístily výše (osmé a deváté místo v žebříčku nejběžnějších). MÍSTO MÍSTO UMÍSTĚNÉHO se v norštině omezuje pouze na lidské cíle, zatímco v ruštině a češtině může identifikovat také objekty.

Bylo by lákavé spekulovat ohledně kulturních paralel k jazykově specifickým vzorcům. Mimo již zmíněný sklon ruštiny k VLASTNOSTI se zdá, že čeština je velice zaměřená na kvantifikaci a obchodní transakce. Norská preference vzorce MÍSTO MÍSTO UMÍSTĚNÉHO se může shodovat s norským smyslem pro propojení míst a osobní identity. Nicméně úvahy tohoto typu patří do jiné, budoucí studie. Vše, co můžu v této chvíli říct, je, že je možné srovnávat jazyky a identifikovat jazykově specifické vzorce.

5. Závěry

Tato studie ukazuje, že mnoho typů slovo tvorby může být klasifikováno podle zapojených metonymických vztahů. Taková klasifikace je nabízí více vzhledu než tradiční taxonomie sufixů a slovních druhů, jelikož vysvětluje lingvistický jev coby obecný kognitivní mechanismus. Metonymická interpretace slovo tvorby se zaměřuje na sémantické vztahy mezi zdrojovým slovem, derivovaným slovem

jakožto cílem, a afixem jako kontextem metonymie. Základové slovo spolu s afixem se chovají jako gramatická konstrukce v tom smyslu, že tento vztah není kompoziční, jelikož význam celku nemusí nezbytně odpovídat součtu významu jeho částí. Mimoto afix často nespécifikuje povahu metonymie dostatečně.

Vývoj jednotného klasifikačního systému metonymie, který lze aplikovat jak napříč doménami (lexikálními a gramatickými), tak napříč jazyky, umožňuje srovnání, která byla dosud obtížná, ne-li neproveditelná. Zároveň tato srovnání přinášejí řadu otázek, které vyžadují další výzkum. Tyto otázky zahrnují vztahy afixální slovtvorby a lexikální metonymie, dělbu práce mezi gramatikou a lexikem, a typologické jevy.

Lexikální metonymie a slovtvorná metonymie mohou být chápány jako součásti kontinua specifikací cíle. Na jedné straně lexikální metonymie nabízí pouze zdroj a poněkud rozptýlené kontextové narážky na přítomnost metonymické reference. Slovtvorná metonymie je poněkud více explicitní a nabízí jak zdroj, tak i (obvykle) přímý odkaz na přítomnost metonymie, jako je například sufix. Nicméně v případě konverze (neboli „nulové derivace“) se může funkční rozdíl mezi lexikální metonymií a slovtvornou metonymií rozostřit či se zcela vytratit. Za konverzi se obvykle považuje situace, kdy proběhne změna slovního druhu a s tím spojená změna morfologického paradigmatu. Vysoce flektivní jazyky jako ruština a čeština nicméně obvykle vyžadují, aby slovo mělo kmen vyjadřující jeho slovní druh, aby se měly flektivní koncovky k čemu připojit. Konverze není v těchto případech vždy schopna poskytnout vhodné kmeny. To může být důvodem pro proporčně vyšší použití nenulových sufixů v slovtvorbě ve vysoce flektivních jazycích na rozdíl od konverze nebo lexikální metonymie. Zbytek kontinua sahá od velmi specifických sufixů s vysokou mírou metonymie k sufixům, které signalizují jen jednu metonymii.

Zatímco mnohé metonymie jsou sdíleny jak lexikem, tak slovtvorbou, jsou některé exkluzivní jen pro jednu doménu. Další výzkum této distribuce by mohl odhalit více informací ohledně toho, jak si gramatika a lexikum rozdělují úkol nesení významu v jazyce, což by přispělo k probíhající diskusi o tom, co může být vyjádřeno gramaticky a co nikoli (srov. Talmy 2005).

V mnoha ohledech se tři jazyky zkoumané v této studii chovají pozoruhodně podobně. Distribuce metonymických vzorců na sufix a slovnědruhových vzorců na

sufix jsou si podobné, stejně jako distribuce metonymických zdrojů a cílů a směrovost metonymie. Mimoto je zde výrazná shoda v tom, které metonymie a které slovnědruhovové vzorce jsou nejvíce prominentní, a tyto vzorce potvrzují prototypičnost jistých metonymických vztahů, jak je definují Peirsman a Geeraerts (2006). Nicméně je potřeba dalšího výzkumu směrovosti pozorovaných asymetrií.

Bylo by přínosné rozšířit tuto studii na jiné jazyky, zejména ty mimo indoevropskou rodinu, za účelem prozkoumání typologických vzorců v těchto distribucích. Ačkoliv slovtvorba není univerzálním jevem (srov. Evans a Levinson 2009: 431), je přítomná ve většině jazyků, a některé jazyky (například ugrofinské jazyky, srov. Karlsson 1999) prostupuje podstatně více než jazyky slovanské. Pokud jsou jisté metonymie silně reprezentovány napříč mnoha jazyky, mohlo by nám to povědět něco o tom, které druhy konceptů jsou nejpravděpodobnější jako zdroje a jsou tudíž nejvhodnější v lidských konceptuálních systémech. Avšak zároveň se objevují jazykově specifická fakta, naznačující jisté rozdíly při vyjadřování metonymie. Některé z těchto rozdílů mohou být i kulturně relevantní.

Závěrem je třeba zopakovat, že tato studie pohlížela pouze na typy. Daný typ v databázích může reprezentovat pouze pár nebo několik stovek derivovaných slov. A každé z těchto slov může mít značně odlišný počet výskytů. Data o frekvenci by dodala další dimenzi měření prominence mezi metonymiemi.

Obdrženo 16. prosince 2009

Univerzita Tromsø

Revize obdržena 5. srpna 2010

Literatura

- Andrews, Edna. 1996. The semantics of suffixation: Agentive substantival suffixes in contemporary standard russian. (=LINCOM Studies in Slavic Linguistics 05). Mnichov: LINCOM EUROPA.
- Areava, Ljudmila A. 2009. Slovoobrazovatel'nyj tip. Moskva: Librokom.
- Barcelona, Antonio. 2002. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within Cognitive Linguistics: an update. In René Dirven & Ralf Pörings (eds.) *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (Cognitive Linguistics Research 20), 207–278. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Barnden, John A. 2010. Metaphor and metonymy: Making their connections more slippery. *Cognitive Linguistics* 21(1). 1–34.
- Basilio, Margarida. 2006. Metaphor and metonymy in word-formation. *DELTA: Revista de Documentação de Estudos em Lingüística Teórica e Aplicada* 22. 67–80.
- Croft, William. 1993. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Cognitive Linguistics* 4(4). 335–370.
- Dirven, René. 1999. Conversion as a conceptual metonymy of event schemata. In Klaus-Uwe Panther & Günter Radden (eds.) *Metonymy in language and thought*, 275–287. Amsterdam: John Benjamins.
- Dokulil, Miloš. 1962. *Tvoření slov v češtině. 1: Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.
- Dokulil, Miloš. 1986. *Mluvnice češtiny (1)*. Praha: Academia.
- Evans, Nicholas a Stephen C. Levinson. 2009. The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences* 32. 429–492.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie a Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referanskegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Geeraerts, Dirk. 2002. The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. In René Dirven a Ralf Pörings (eds.) *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, 435–465. Berlín/New York: Mouton de Gruyter.
- Jakobson, Roman. [1956]1980. Two aspects of language and two types of aphasic disturbances. In Roman Jakobson a Marris Halle (eds.) *Fundamentals of language*, 67–96. Haag: Mouton.

- Janda, Laura A. 2008. Metonymy via perfectivization of Russian verbs. *Slavica Helsingiensia* 35 (S ljubov'ju k slovu. Festschrift in Honour of Professor Arto Mustajoki on the Occasion of his 60th Birthday). 77–85.
- Janda, Laura A. 2010. The role of metonymy in Czech word-formation. *Slovo a slovesnost*, 71. 259–273.
- Janda, Laura A. a Charles E. Townsend. 2000. *Czech* (Languages of the World/Materials 125). Mnichov/Newcastle: LINCOM EUROPA.
- Karlsson, Fred. 1999. *Finnish: An essential grammar* (translated by Andrew Chesterman). Londýn: Routledge.
- Kastovsky, Dieter. 2005. Hans Marchand and the Marchandean. In Pavol Štekauer a Rochelle Lieber (eds.) *Handbook of word-formation*, 99–124. Dordrecht, Nizozemsko: Springer.
- Koch, Peter. 1999. On the cognitive bases of metonymy and certain types of word formation. In Klaus-Uwe Panther a Günter Radden (eds.) *Metonymy in language and thought*, 139–167. Amsterdam: John Benjamins.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán a Günter Radden. 1998. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics* 9(1). 37–77.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire and dangerous things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George a Mark Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar, Volume I: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics* 4(1). 1–38.
- Langacker, Ronald W. 2009. Metonymic grammar. In Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona (eds.) *Metonymy and metaphor in grammar*, 45–71. Amsterdam: John Benjamins.
- Lipka, Leonhard. 1990. Metaphor and metonymy as productive processes on the level of the lexicon. In Werner Bahner, Joachim Schildt, Dieter Viehweger (eds.)

- Proceedings of the XIVth International Congress of Linguists, Berlin 1987*, 1207–1210. Berlín: Akademie-Verlag. (citováno v Kastovsky 2005: 112–114)
- Lönnngren, Lennart. 1978. *Russkie dervacionnye suffiksy*. Uppsala: Almqist & Wiksell.
- Maksimov, Vladimir I. 1975. *Suffiksaľnoe slovoobrazovanie imen suščestvitel'nych v russkom jazyke*. Leningrad: Izdatel'stvo leningradskogo universiteta.
- McFadden, Kenneth Dallas. 1975. *The morphophonemics of adjectival derivation in Russian*. Disertační práce, University of Michigan.
- Mehlig, Hans Robert. 1994. Gomogennosť i geterogennosť v prostranstve i vremeni. *Revue des études Slaves* 66. 595–606.
- Mel'čuk, Igor' A. 1996. Lexical Functions: A tool for the description of lexical relations in a lexicon. In Leo Wanner (ed.) *Lexical functions in lexicography and natural language processing*, 37–102. Amsterdam: John Benjamins.
- Nesset, Tore. 2009. Metonymy of aspect/aspects of metonymy. *Scando-Slavica* 55. 65–77.
- Nesset, Tore. 2010. The art of being negative: Metonymical morphological constructions in contrast. *Oslo Studies in Language* 2(2). 261–279.
- Padučeva, Elena V. 2004. *Dinamičeskie modeli v semantike leksiki*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kultury.
- Panther, Klaus-Uwe a Linda Thornburg. 1999. The potentiality for actuality metonymy in English and Hungarian. In Klaus-Uwe Panther a Günter Radden (eds.), *Metonymy in language and thought*, 337–357. Amsterdam: John Benjamins.
- Panther, Klaus-Uwe a Linda Thornburg. 2002. The roles of metaphor and metonymy in English -er nominals. In René Dirven a Ralf Pöring (eds.) *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, 279–319. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Panther, Klaus-Uwe a Linda Thornburg. 2007. Metonymy. In Dirk Geeraerts a Hubert Cuyckens (eds.) *The Oxford handbook of Cognitive Linguistics*, 236–263. Oxford: Oxford University Press.
- Panther, Klaus-Uwe a Linda Thornburg. 2009. Introduction: On figuration in grammar. In Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona (eds.) *Metonymy and metaphor in grammar*, 1–44. Amsterdam: John Benjamins.

- Peirsman, Yves a Dirk Geeraerts. 2006. Metonymy as a prototypical category. *Cognitive Linguistics* 17(3). 269–316.
- Radden, Günter. 2005. The ubiquity of metonymy. In José Luis Otal Campo, Ignasi Navarro i Ferrando, Begoña Bellés Fortuño (eds.) *Cognitive and discourse approaches to metaphor and metonymy*, 11–28. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.
- Radden, Günter. 2009. Generic reference in English: A metonymic and conceptual blending analysis. In Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona (eds.) *Metonymy and metaphor in grammar*, 199–228. Amsterdam: John Benjamins.
- Radden, Günter a Zoltán Kövecses. 1999. Towards a theory of metonymy. In Klaus-Uwe Panther a Günter Radden (eds.), *Metonymy in language and thought*, 17–59. Amsterdam: John Benjamins.
- Rasch, Barbara Jean Laucher. 1977. *A syntactic analysis of word formation in Russian with particular emphasis on deverbal nouns*. Disertační práce, University of Washington.
- Ruiz de Mendoza, Francisco J. 2000. The role of mappings and domains in understanding metonymy. In Antonio Barcelona (ed.) *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 109–132. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Šanskij, N. M. 1968. *Očerki po ruskomu slovoobrazovaniju*. Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta.
- Seto, K. 1999. Distinguishing metonymy from synecdoche. In Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona (eds.) *Metonymy and metaphor in grammar*, 91–120. Amsterdam: John Benjamins.
- Švedova, N. Ju. 1980. *Russkaja gramatika*. Moskva: Nauka.
- Talmy, Leonard. 2005. The fundamental system of spatial schemas in language. In Beate Hampe a Joseph E. Grady (eds.) *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics*, 199–234. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Taylor, John R. 1995. *Linguistic categorization*. Oxford: Clarendon Press.
- Townsend, Charles E. 1975. *Russian word-formation*. Columbus, OH: Slavica Publishers.

- Townsend, Charles E. a Eric S. Komar. 2000. *Czech through Russian*. Bloomington, IN: Slavica Publishers.
- Wanner, Leo. 1996. Introduction. In Leo Wanner (ed.) *Lexical functions in lexicography and natural language processing*, 1–36. Amsterdam: John Benjamins.
- Warren, Beatrice. 1999. Aspects of referential metonymy. In Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona (eds.) *Metonymy and metaphor in grammar*, 121–138. Amsterdam: John Benjamins.
- Wierzbicka, Anna. 1980. *Lingua mentalis*. Sydney: Academic Press.

6. Závěr

Diplomová práce se zabývá komentovaným překladem studie Metonymie ve slovtvorbě autorky Laury Janda (2011). Cílem práce bylo představit překládanou studii a doplnit ji komentáři, které popisují jednak translátologické jevy a překladatelské postupy, a jednak zařazují studii do kontextu kognitivní lingvistiky.

Za účelem zařazení studie do kontextu lingvistiky obsahuje tato práce kapitoly o kognitivní lingvistice a různých pojetí metonymie a s ní úzce související metaforu. Zbývající části diplomové práce se zabývají teoretickým podkladem pro vlastní překlad, komentářem k překladu a nakonec překladem samotným.

Kapitola 2 představila základní myšlenky kognitivní lingvistiky, ze kterých Laura Janda ve své studii vychází. Její pojetí metonymie spočívá v chápání metonymie coby systematického procesu, který výrazně prostupuje slovtvorbou a je provázán také se samotnou kognicí. Podobně jako George Lakoff a Mark Johnson popisují metaforu jako jev, který není omezený pouze na jazyk, i Janda rozšiřuje pojetí metonymie mimo její tradičně definované hranice v rámci poetického jazyka.

Kapitola 3 se obecně zaměřila na veškeré teoretické podklady, z kterých vycházela praktická řešení v překladu. Je zde představen princip funkčního přístupu k překladu a funkční ekvivalence, která spočívá v používání výrazů, které nemusí být nezbytně totožné, ale které musí mít shodnou funkci a na čtenáře v cílovém textu působit stejně, jako výchozí text působil na svého čtenáře. V kapitole jsou popsány i základní charakteristiky odborného stylu, protože vyžadují zvláštní přístup ze strany překladatele, který musí mít dostatečnou znalost nejen jazyka, ale i oblasti, kterou se text zabývá. Jelikož i typologické rozdíly jazyků mají vliv na překlad, obsahuje tato kapitola i oddíl zabývající se obecně Skaličkovou typologií jazyků a z ní vyplývajícím typologickým charakterem angličtiny a češtiny.

Kapitola 4 shromažďuje veškeré komentáře k textu překladu. Hlavní strategií překladu byla funkční ekvivalence a adaptace textu na českého čtenáře. To si vyžádalo doplnění překladů u anglických příkladů a naopak vypuštění vysvětlivek u českých výrazů a převedení kvazi-anglického přepisu ruštiny na řádný český přepis. V kapitole byly představeny některé z tradičních překladatelských postupů,

konkrétně substituce, transpozice a explicitace, a jejich použití v překladu ilustrováno příklady. Další jevy, prostupující celý text, byly sjednoceny do podkapitol pro snadnější orientaci. Tímto způsobem je komentována pozice autora a její rozdílná realizace v češtině a angličtině.

Velmi výrazným jevem českého textu je otázka přechylování. V rámci překladu se přechylování nepoužívalo, což respektuje úzus Laury Janda, která ve svých česky publikovaných pracích své příjmení nepřechyluje. Z tohoto důvodu se nepřechylovala ani ostatní ženská příjmení v překladu, místo toho byla do textu doplněna rodná jména autorek.

Základní charakteristikou odborného textu je používání terminologie, proto je nutné této oblasti při překladu věnovat pozornost. Překlad v této práci se řídil výchozím textem, ve kterém autorka používané termíny nevysvětluje a předpokládá tak poučeného čtenáře. Ve shodě s tímto se v překladu používá u zavedených pojmů (substantiva, verba, subjekty) latinská terminologie. Terminologie jiných autorů byla buď přeložena (a doplněna původním zněním v závorce), nebo dohledána v již přeložené literatuře (tyto případy jsou okomentovány) a v případě citací Miloše Dokulila byla použita jeho původní terminologie. Zvláštní kategorií jsou termíny v kapitálkách, které klasifikují metonymické vztahy. Laura Janda publikovala některé své práce i v češtině, proto bylo možné dohledat překlad v paralelním textu (české resumé v Janda 2010) a tak překlad sjednotit s jinými jejími pracemi. Termíny, které nebylo možné dohledat, byly nově přeloženy. V případě pojmů „AGENT, INSTRUMENT“ byl sice k dispozici český překlad Laury Janda („ČINITEL, NÁSTROJ“), ale v rámci záměru sjednocení terminologie byly použity pojmy „AGENS, INSTRUMENT“, které jsou v české syntaktické tradici zavedené. Toto rozhodnutí odpovídalo dílčí strategii překladu, která používala latinskou terminologii.

Výrazné změny nastaly v syntaktické struktuře textů. Tyto změny vyvstaly z důvodu typologické odlišnosti jazyků a vzhledem k jejich odlišným principům slovosledu. V mnoha případech bylo nutné změnit pozici tématu a rématu, případně sjednotit kratší věty v souvětí, nebo naopak souvětí rozčlenit na menší celky.

Mimo výše zmíněné jevy se čtvrtá kapitola zabývá i dílčími postupy, jako je překlad norských příkladů do češtiny, kdy byla v jednom případě nutná rada rodilého mluvčího, jelikož překlad přes angličtinu by vedl ke zkreslení významu

a dostupné slovníky neobsahovaly dostatek informací k stylistické rovině. Celý text překladu rovněž prostupují změny na grafické a formální úrovni. Anglický úzus psaní velkých písmen a uvozovek byl převeden na český, číslování kapitol ale bylo zachováno, aby byl text překlad relativně nezávislý na kontextu diplomové práce.

Pátá kapitola diplomové práce představuje text překladu. Jediné zásahy překladatele jsou dvě poznámky v hranatých závorkách, jedna označující změnu referovaného čísla poznámky pod čarou, druhá označující chybu autorky, kdy odkazuje k nesprávné tabulce, což je pravděpodobně zapříčiněno technickou chybou či překlepem.

Účelem této práce bylo přeložit a představit studii Metonymie ve slovo tvorbě. Tato studie představuje jeden z mnoha nových směrů výzkumu, které jsou typické pro neustále se vyvíjející kognitivní lingvistiku. Překlad studie by takto mohl sloužit i jako studijní text pro poučené čtenáře.

Anotace

Vypracovala: Bc. Tereza Zavadilová

Fakulta: Filozofická – Katedra bohemistiky

Název: Překlad odborného textu s komentářem (Metonymy in word-formation – Janda, Laura A.)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Konzultantka: Mgr. Eva Nováková

Počet znaků: 153 977

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 34

Klíčová slova: komentovaný překlad, metonymie, metafora, Laura A. Janda, slovtvorba

Tato diplomová práce se zabývá komentovaným překladem studie *Metonymy in word-formation* od Laury A. Janda (2011). Text práce se zabývá postupem překladu odborného textu a popisuje rozličné jevy, s kterými se překladatel při překladu tohoto typu může setkat. Jelikož je překlad vždy ovlivněn charakterem jazyků, zaměřuje se tato práce i na obecné rozdíly mezi angličtinou a češtinou a jejich vliv na podobu výsledného textu. Kromě komentáře k překladu a výkladu k odbornému stylu a rozdílům mezi jazyky tato diplomová práce také zařazuje překládanou studii do kontextu kognitivní lingvistiky a srovnává různé přístupy k chápání metonymie a s ní související metafory.

Resumé

This thesis is concerned with the annotated translation of the study *Metonymy in word-formation* by Laura A. Janda. Laura Janda describes metonymy as a pervasive mechanism, which is systematically present in cognition and thus is not limited to poetic language. This approach is similar to that of George Lakoff and Mark Johnson, who redefined metaphor as a cognitive process. The approaches of Janda, Lakoff and Johnson and the traditional definitions of both metonymy and metaphor are described in chapter 2 of the thesis.

Chapter 3 of the thesis gathers the theoretical foundations of the following commentary. The chapter therefore starts with introduction to functional translation and its main principles. A section in the chapter is concerned with the characteristics of scientific texts and some particular differences between English and Czech scientific texts. Differences between the languages are focused on in the following sections, which describe how the typological differences between English and Czech affect translations.

While chapter 3 described the theoretical framework of the translation, chapter 4 focuses on more practical examples of the translating process. The general strategy is introduced: it consists of respecting the original format and adapting it for a Czech reader, which includes adding (or omitting) translations and adjusting the transcription of the Russian examples. Some of the other methods are described in more detail. Most of the chapter is organized into smaller sections, which deal with a particular theme, such as the terminology, syntax and the role of the author in the text.

Chapter 5 of the thesis is the translation itself. This text is intended to be independent on the rest of the thesis, which is why the numbering of its chapters does not respect the chapter numbers in the rest of the thesis.

The main purpose of this thesis is to show the particular character of the translation of a scientific text. Besides this, this thesis also introduces Laura Janda's study, which provides new points of view on word-formation and provides a new way of understanding metonymy and relations in human cognition. As such, this

translation can be a useful tool for any student or linguist interested in this particular field of linguistics.

Seznam použité literatury

BAKER, Mona. *In other words: a coursebook on translation*. 2. vyd. New York: Routledge, 2011. ISBN: 978-0-415-46753-7.

BAUER, Jaroslav a Miroslav GREPL. *Skladba spisovné češtiny*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

BRDAR-SZABÓ, Rita – BRDAR, Mario. Some reflections on metonymy and word-formation. *ExELL* [online]. 2013, 1.1, 40–62. [cit. 12. 3. 2016] Dostupné z: <http://www.exell.ff.untz.ba/wp-content/uploads/2013/09/ExELL.1.040.Brdar-Brdar-Szabo.pdf>

BRETTOVÁ, Jelizaveta. *Kapesní rusko-český a česko-ruský slovník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

BRINTON, Laurel J. a Elizabeth Closs TRAUGOTT. *Lexicalization and language change*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521540631.

CRUSE, Alan D. a William CROFT. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0521667704.

ČMEJRKOVÁ, Světlá, Jindra SVĚTLÁ a František DANEŠ. *Jak napsat odborný text*. Vyd. 1. Praha: Leda, 1999. ISBN 80-85927-69-1.

DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987.

DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

DONTCHEVA-NAVRATILOVA, Olga. Autorovy role a funkce zájmen v první osobě v odborných článcích anglofonních a českých lingvistů. *Časopis pro moderní filologii* 96, 2014. Č. 1, 42–57. ISSN 0008-7386.

FIRBAS, Jan. K otázce nezákladových podmětů v současné angličtině: Příspěvek k teorii aktuálního členění větného. *ČMF*, 1957, 39: 22–42, 165–173.

JAKOBSON, Roman. Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch. In: *JAKOBSON, Roman: Poetická funkce*. Přel. ČERVENKA, Miroslav. Jinočany: H&H, 1995. s. 55–74. ISBN 80-85787-83-0.

JAKOBSON, Roman. On Linguistic Aspects of Translation. In: *The Translation Studies Reader*. New York: Routledge, 2000. s. 113–118. ISBN 0-415-31920-X.

JANDA, Laura A. Cognitive Linguistics in the Year 2015. *Cognitive Semantics*. 2015. 1, 131–154.

JANDA, Laura A. Kognitivní lingvistika. In: *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2004. s. 9–58. ISBN 80-7308-072-9.

JANDA, Laura A. Metonymy and word-formation revisited. *Cognitive Linguistics*. 2014. 25: 341–349.

JANDA, Laura A. Metonymy in word-formation. *Cognitive linguistics*. 2011. 22: 359–392.

JANDA, Laura A. The role of metonymy in Czech word-formation. *SaS*. 2010. 71, 260-274.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-244-2428-6.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7491-152-1.

LEVÝ, Jiří a Karel HAUSENBLAS. *Umění překladu*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1983.

LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0720-5.

MATHESIUS, Vilém. Několik poznámek o funkci podmětu v moderní angličtině. *ČMF*, 1924, 10: 244–8.

MICHALOVIČ, Peter a Vlastimil ZUSKA. *Znaky, obrazy a stíny slov: úvod do (jedné) filozofie a sémiologie obrazů*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění, 2009. ISBN 978-80-7331-129-2.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4.

MÜLLER, Peter O. a kol. *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe: Volume 1*. Berlín/Boston: De Gruyter Mouton, 2015.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.

Pravidla českého pravopisu. Vyd. 2. (s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR). Editor Zdeněk HLAVSA. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-0944-2.

SKALIČKA, Vladimír, ČERMÁK, František (ed.). *Vladimír Skalička - souborné dílo - 3. díl*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0939-8.

UHLÍŘOVÁ, Ludmila. *Knížka o slovosledu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. Malá jazyková knihnice.

VESELOVSKÁ, Ludmila. *English syntax (M.A.)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

VESELOVSKÁ, Ludmila. *English syntax 1 (B.A.)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013.

VRBOVÁ, Jarka. *Norsko-český a česko-norský kapesní slovník*. 2., upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1999. Kapesní slovníky (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-26705-X.